

Релігійно-церковне життя в Україні в оцінках преси, 1996¹

Наталія Кочан

Цю хроніку підготовлено на підставі матеріалів Інформаційно-аналітичної служби Центральної Наукової Бібліотеки в Києві.

Січень

Преса України в січні 1996 р. продовжувала аналізувати і коментувати ситуацію, яка склалася в православ'ї на Україні у зв'язку з відходом від УПЦ-КП частини єпископату і епархій до УАПЦ після обрання першоєпархом УПЦ-КП Патріярха Філарета (Денисенка). Сам глава УПЦ-КП наприкінці січня мав у своїй резиденції зустріч з главою Адміністрації Президента, Д. Табачником, і головою Державного комітету у справах релігій, А. Ковалем, під час якої „відбулася змістовна і щира розмова про сучасний стан державно-релігійних відносин та проблему утворення національної Помісної церкви в Україні” (*Урядовий кур'єр* – 25.01)².

---

¹ У всіх цитатах збережено правопис оригіналу.

² У всіх посиланнях дата (день і місяць) відноситься до 1996 р. крім тих випадків, де подається інший рік (Ред.).

Глава УАПЦ Патріарх Димитрій (Ярема) в інтерв'ю, даному *Киевским ведомостям* (25.01), засудив „об'єднавчий собор 1992 р., в результаті якого де-юре було ліквідовано УАПЦ”, виступив із критикою діяльності глави УПЦ-КП Філарета та тодішнього Президента України Л. Кравчука. Стосовно перспективи досягнення порозуміння і зближення з УПЦ-МП Патріарх Димитрій заявив, що у даному питанні „не все однозначно. Хоча і називають вони себе українською церквою, однак духу українського там немає і досьогодні”; „.... ніякої другої Переяславської Ради, приєднання не буде. Мова може вестися тільки про об'єднання в єдину Українську Церкву” (*Киевские ведомости* – 25.01).

Дав інтерв'ю засобам масової інформації і представитель УПЦ-МП Митрополит Володимир (Сабодан). На його думку, „за останні півтора року релігійне життя значно змінилося на краще. У віруючих з'явилась якась впевненість, надія. В цьому, безумовно, заслуга Президента, його адміністрації”. Митрополит висловив занепокоєність станом громад УПЦ-МП в західному регіоні України, триваючим там міжконфесійним протистоянням, вказавши на „хибність практики почергового користування храмами” (*Киевские ведомости* – 26.01).

Певна частина засобів масової інформації вважає, що держава мусить активніше перебирати на себе провідну роль в процесі об'єднання православ'я в Україні, дорікає їй за пасивність: „Президент може не розуміти, де союзник державності. Але аналітики різних країн розуміють це добре” (*Вечірній Київ* – 12.01). Завважується, що влада й досі ставиться до Церкви „інструментально”, хоча за умов „сприяння держави розколу Київської Церкви був би подоланий вже найближчим часом” (*ЧасTime* – 19.01). Не бракує застережень з української діяспори щодо небезпеки зближення УАПЦ з УПЦ-МП, яке трактується в політичному контексті (*Українське слово* – 11.01).

Продовжуються звинувачення державної влади у проросійських симпатіях, а УПЦ-МП у посібництві російській воїнщині. Так, *Вечірній Київ* (25.01) надрукував відкритого листа голови Тернопільського проводу Конгресу української інтелігенції, А. Крижанівського, до Президента, Верховної Ради та Ради Міністрів України, в якому на підставі аналізи, ефірних програм в часи Різдвяних свят робиться висновок, що „.... позиція офіційної влади (у тому числі й засобів масо-

вої інформації) у питанні нав'язування українському народові проросійської церкви ... по менший мірі є антинародною. ... Побудувати Україну без українців неможливо". Автор уважає, що є „вагомі підстави бити на сполох і говорити про антиукраїнські (вірніше – проросійські) тенденції офіційної влади у найсвятішому для кожного українця питанні" (*Вечірній Київ* – 25.01).

Знову приділяють свою увагу спостерігачі та аналітики особи Патріярха УПЦ-КП Філарета, ролі, яку він відіграв і відіграє у житті православ'я в Україні. М. Маринович, голова секції Міжнародної Амністії в Україні, вважає:

Подій ось уже чотирьох років свідчать про те, що посланий нам Філарет як „камінь спотикання”, як центр довкола якого одразу ж утворюється воронка непорозумінь. Однак рівно ж справедливою є і думка, що посланий нам Філарет на благо. У ньому, як у дзеркалі, бачить українське православ'я свої явні та приховані недуги. Без нього були б вони приспані і тліли б собі потихеньку, не знаючи очищення. Будучи віddзеркаленими у Філареті, вони змушують народний організм шукати в собі додаткових сил, щоб здобутися на імунітет (*Час/Time* – 19.01).

Не може не повернатися преса і до подій 18 липня 1995 р. на Софійській площі під час поховання глави УПЦ-КП Володимира (Романюка). Цього разу *Киевские ведомости* (23.12.1995) подають інтерв'ю Л. Кравчука з приводу його зустрічі з прокурором м. Києва Лотюком, під час якої колишній Президент держави, а нині депутат Верховної Ради, давав відповіді на запитання прокурора як свідок липневих подій. Л. Кравчук заперечує звинувачення його у підбурюванні до непослуху органам охорони правопорядку.

Серед подій з життя УПЦ-МП повідомляється про життя громад Кіровоградської епархії (*Кіровоградська правда* – 04.01; *Народне слово* – 13.01), громади св. Ольги у Харківському районі м. Києва (*Независимость* – 26.01).

Тернопільська *Свобода* (04.01) інформує про нараду, яка відбулася в облдержадміністрації з питань міжконфесійних відносин. Повідомляється, що найгострішим питанням є неможливість реалізації на практиці механізму почергового користування храмами громадами різних конфесій. Так, за

останні два роки державними органами влади на місцях було прийнято 37 офіційних розпоряджень про порядок почергового користування храмами, з них виконується „ледве 5”; 76 громад в області не мають культових споруд, з них 68 – греко-католицьких. Натомість *Киевские ведомости* (27.01) подають матеріял про мирне співжиття представників семи конфесій у селі Великі Лучки на Закарпатті.

Київська правда (05.01) подає статистичні дані Київського обласного відділу у справах релігії: на 01.01.1996 р. в області було зареєстровано 700 релігійних громад, серед яких 412 – православних; понад 130 протестантських (переважно евангельських християн-баптистів і п'ятидесятників), 4 греко-католицькі. У 1995 р. в області збудовано 14 нових культових споруд; у процесі будування знаходитьсь ще 60.

Серед подій в житті УАПЦ привернуло до себе увагу перебування наприкінці грудня 1995 року у Полтаві групи духовенства на чолі з єпископом Ігорем (Ісіченко) з приводу вирішення майбутньої долі музею Патріярха УАПЦ Мстислава (Скрипника), який опинився під загрозою через чвари між його засновниками – у сестрицтві УАПЦ св. Ольги (*Молодь України* – 05.01).

З життя УПЦ-КП повідомляється про візит 23–26 грудня 1995 р. її глави Патріярха Філарета до Львова, під час якого йому було відмовлено у прийомі главою УГКЦ кардиналом Любачівським (*API* – №1), а також про започаткування Філаретом нової рубрики у газеті *Хрецьнатик* – „Бесіди про духовність” (*Хрецьнатик* – 13.01).

Сільське життя (20.01) інформує про конфлікт між греко-католицькою громадою м. Києва та управлінням Національного банку України в Києві та області, який виник з приводу спроб останнього перебудувати для власних потреб надбрамну церкву і дзвіницю Греко-Синайського Свято-Катерининського чоловічого монастиря. Громада вимагає припинення робіт і повернення культових споруд. Про конфлікт доведено до відома посольству Греції в Україні.

До характеристики основних проблем, які сьогодні стоять перед УГКЦ, так як вони бачаться найактивнішому прошарку мирян, *Вільна Україна* (04.01) друкує статтю співголови Світового Християнського Конгресу УГКЦ В. Колодчина. Тут і питання вимоги від Риму затвердження патріярхального устрою УГКЦ, і поширення влади глави УГКЦ кардинала Любачівського над епархіями на Закарпат-

ті, а також у Польщі, Хорватії, Словаччині. Має миранство претенсій і до представника Ватикану в Україні нунця А. Франко.

Дивує й болить, – пише В. Колодчин, – повсюдна поява папського нунця Антоніо Франко на всіх подіях та на Синоді єпископів, де він посідає авторитетний голос, не маючи повноважень духовної влади, папського легата, а всього лише представника при світському уряді України. ... Дивує та болить нас не менше і підтримка прозелітизму латинської Церкви в Україні при великій нерівноправності українців у Польщі.

Подібні проблеми – патріярхат, межі церковної юрисдикції, підготовка до собору УГКЦ – піднімаються в інтерв'ю єпископа УГКЦ з Аргентини Андрія Сапеляка, в якому наголошується, що УГКЦ не є „уніатською церквою” (*За вільну Україну – 06.01*). Івано-франківський ординарій, Софрон Дмитерко, на сторінках *Західної України* (06-12.01) розмірковує з приводу перспектив посилення впливу УГКЦ на Сході України. Повідомляється, що сьогодні у Східній Україні працює 33 греко-католицькі священики, 12 монахинь, які обслуговують 75 громад. Зазначується, що на останньому Синоді УГКЦ розглядалось питання про призначення спеціального єпископа для Сходу, а також утворення місійного фонду УГКЦ для допомоги східним епархіям. *Україна. Європа. Світ* (20-27.01) подає передрук з польської *Rzecznopispolita* про діяльність „уніатського ордена студитів” у Львові.

З життя Римо-католицької Церкви в Україні повідомляється про відкриття у селищі Ворзель під Києвом духовної семінарії. Курс навчання розрахований на 7 років. На освяченні семінарії був присутній папський нунцій в Україні архієпископ А. Франко (*Київська правда – 11.01*; *Молода Галичина – 11.01*).

Напередодні винесення вироку суду в справі керівників організації „Біле Братство” у лютому ц.р. преса знову активніше почала подавати матеріали про історію цього угруповання та біографії його лідерів (*Україна – Центр – 12.01*; *Злагода – 11.01*; *Вечірній Київ – 23.01*). *Независимість* (12.01) подала думки стосовно цієї справи прокурора Ганни

Мулюк і лікаря-психіятра О. Козина. Регіональна преса знову звернулась до версії про співпрацю лідера „білих братів” Юрія Кривоногова з лабораторією неврології і психіягії КДБ у м. Миколаєві (*Слово* – 05.01; *Время* – 06.01; *Регіон* – 23–30.01).

Лютий

На початку лютого *Урядовий кур'єр* (08.02) видрукував грунтовне інтерв'ю з новопризначеним міністром Державного Комітету України у справах релігій Анатолієм Ковалем, яке містить характеристику сучасних державно-церковних відносин, а також найактуальніших проблем релігійно-церковного життя в країні. Подаючи на початку інтерв'ю статистичні дані, міністер зазначив, що

порівняно з 1992 роком кількість релігійних громад збільшилась на 5 тисяч і становить нині понад 18 тисяч. Найбільш помітно релігійна мережа зростає в семи західних областях, де зосереджено більше половини релігійних громад країни, третина з них у Галичині. У Закарпатті кількість релігійних організацій перевищує дорадянський період. [...] За цей період більш ніж 4 рази зросла кількість духовних навчальних закладів і монастирів, у 6 разів – місій та братств. Нині працює 4,500 недільних шкіл та пунктів катехизації; виходить близько 70 релігійних періодичних видань.

Значно розширився віросповідний спектр. З'являються релігійні організації, котрих раніше не було на конфесійній карті України. Сьогодні вони представлені майже сімдесятьма конфесіями, течіями, напрямками.

Міністер Держкому у справах релігій пріоритетними напрямками державної політики у церковній сфері визначив:

- забезпечення конституційного положення про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, рівноправність всіх офіційно діючих в Україні релігій та право громадян на свободу совісті;
- сприяння релігійним організаціям у виконанні їхніх статутних завдань, участі церков у службі, що має неабияке соціальне значення. Йдеться, зокрема, про зміцнення моральних підвалин суспільства, розвиток милосердницької, добroчинної діяльності, подолання міжконфесійних конфліктів, утвердження в суспільстві ідеалів миру, гуманізму і злагоди;
- держава рішуче запобігатиме будь-яким проявам релігійної винятковості та нетерпимості до невіруючих та віруючих інших віросповідань, зневажливого ставлення до релігійних почуттів громадян.

Однією з найболяючіших проблем релігійно-церковного життя в Україні міністер назвав міжконфесійні непорозуміння: „У неймовірно тугий вузол сплелися тут негативна спадщина минулого, політичні, історичні і культурні фактори, регіональні відмінності, стереотипи мислення частини духовенства і віруючих, шовіністичні прояви серед нових політичних кіл і церковних діячів, як в Україні, так і за її межами... Однією з об'єктивних причин міжцерковних непорозумінь є недостатня кількість культових споруд”. Повідомляється, що на сьогодні забезпеченість релігійних організацій культовими спорудами становить 66%. За три роки державою ім повернуто 3 тисячі храмів, нині у процесі будівництва – ще 2 тисячі храмів.

Подаючи оцінку ситуації, що склалася в українському православ'ї, Голова Держкому у справах релігій зазначив: „...ми розуміємо її як негативне, дестабілізуюче явище, джерело соціальної напруги. Не втручаючись у внутрішньоцерковні справи, ми виступаємо за подолання церковної кризи, відновлення миру, злагоди у православному середовищі... Ми проти претензій будь-якої церкви на домінуючу роль у державі. Це привело б до дестабілізації у суспільстві, значно ускладнило б державотворчий процес”.

Наприкінці інтерв'ю міністер окреслив коло повноважень очолюваного ним Комітету:

Держкомрелігій – орган державного управління. Його створення свідчить про принципово нове розуміння владою державноцерковних відносин, ролі релігій і церкви в суспільстві.

До сфери компетенції Комітету входить, по-перше, формування і реалізація державної політики стосовно релігії і церкви, забезпечення гарантованого права громадян на свободу совісті, створення віруючим умов і можливостей сповідувати свою релігію, об'єднуватись у релігійні організації.

По-друге, запобігання будь-яким проявам релігійної винятковості та нетерпимості до невіруючих або віруючих інших віросповідань, втручання державних органів та громадських об'єднань у релігійні справи і, навпаки – релігійних організацій у справи державні (Коваль А., „Держава і Церква: На запитання Урядового кур'єра відповідає голова Державного Комітету України у справах релігій”, *Урядовий кур'єр* – 08.02).

Серед подій політичного життя в Україні увагу преси привернули звернення до віруючих проти розгорнутої Комунацістичною партією кампанії по збору підписів за проведення всенародного референдуму з основних положень проекту нової Конституції. Із зверненнями виступили Патріярх УАПЦ Димитрій (Ярема) (*Урядовий кур'єр* – 13.02; *Час/Time* – 09.02; *Молодь України* – 22.02) та Патріярх УПЦ-КП Філарет (Денисенко) (*Хрецьник* – 17.02).

Голос України (17.02) повідомив про зустріч Президента України Леоніда Кучми з послами мусульманських країн, акредитованих у Києві. Одним з основних обговорюваних під час зустрічі питань було будівництво мечеті у столиці України. „Присутній на зустрічі мер Києва Л. Косаківський поінформував послів, що міська держадміністрація прийняла розпорядження виділити Духовному управлінню мусульман України земельну ділянку у Шевченківському районі столиці для спорудження молитовно-меморіального будинку”.

Запорізька Січ (07.02) подала інформацію про кількість періодичних релігійних видань в Україні. Нині їх зареєстровано 97, з них 29 (14 газет, 13 журналів, 2 бюллетені) загальновукраїнського розповсюдження.

1 лютого відбулась чергова зустріч узгоджувальних комісій УПЦ-МП і УАПЦ стосовно перспектив об'єднання, на якій було окреслено коло проблем, що підлягають обговоренню. Преса засвідчила неоднозначність позиції духовенства УАПЦ стосовно переговорів з УПЦ-МП, частина якого виступила проти їх ведення. Скептично висловився про можливе об'єднання УАПЦ і УПЦ-МП єпископ УАПЦ Ігор (Ісіченко), зазначивши, що різниця між цими Церквами надто велика. Він сказав, що більше схиляється до греко-католиків, які „взагалі уникають сидіння за столом, але більше, ніж інші, працюють над справою відродження духовності народу” (*API* – №8, 23.02). За активний спротив переговорам було звільнено з посади керуючого справами УАПЦ о. Юрія (Бойко), а на його місце призначено єпископа Мефодія (*Молодь України* – 06.02).

З життя УПЦ-КП преса повідомила про проведення 1 лютого Синоду її єпархії у Києві. На Синоді розглянуто прохання Митрополита Грецької Православної Церкви Тимофія, а також єпископів цієї ж Церкви Димитрія та Христофора про прийняття їх під юрисдикцію Київського Патріархату. Вирішено остаточне рішення з цього приводу винести після вивчення справи (*Молодь України* – 06.02). *Час/Time* (09.02) подає інтерв'ю з єпископом УПЦ-КП Варлаамом, в якому говориться про переслідування у Чернігові владою членів даної Церкви. Прес-служба УПЦ-КП повідомила про напад, який вчинили 14 лютого на церкву у с. Переліти Балтського району Одеської області прихильники УПЦ-МП, а також про загибель при нез'ясованих обставинах ігумена УПЦ-КП Юліяна (Чуприна) (*Вечірній Київ* – 28.02). Засоби масової інформації поширили заяву громади УПЦ-КП у Ногінську (Росія), від якої адміністрація міста вимагає повернути храм до РПЦ (*Всеукраинские Ведомости* – 21.02). *Молодь України* друкувала протягом лютого фрагмент з книги священнослужителя громади УПЦ-КП у Ногінську Гліба Якуніна, „Справжній образ московської патріархії”.

Українська Газета (22.02) привернула увагу до факту поздоровлення главою Адміністрації Президента України Д. Табачником та головою Держкомрелігії А. Ковалем Патріарха УПЦ-КП Філарета з днем народження, який за думкою автора статті, „уже не один рік перебуває в несправедливій опалі нинішніх керівників Української держави”.

Час (Чернівці – 02.02) подає матеріал, в якому аналізується стан православ'я в Україні і окремі висновки якого є дискусійними: чи можна, наприклад, національний критерій брати за один з визначальних при прогнозуванні майбутнього розвитку Церков; так само не переконує припущення про домінування на Україні через 20–30 років протестантських Церков. *Українське слово* (08.02), звертаючись до стану справ у православ'ї, оцінює перспективи Церков також відповідно до їх піддержки національної ідеї.

З життя УГКЦ *Літературна Україна* (08.02) подає велику за обсягом статтю І. Геля „Митрополит Андрій Шептицький і українська національна ідея”.

У Києві нарешті завершився суд над керівниками „Білого братства”, заарештованими у листопаді 1993 року. Згідно вироку до ув'язнення у виправно-трудовій колонії посиленого режиму засуджено Ю. Кривоногова на 7 років, В. Ковальчука – на 6 років, М. Цвигун (Кривоногову) – на 4 роки у ВТК загального режиму (*Всеукраинские Ведомости* – 10,14.02; *За вільну України* – 13.02; *Вечірній Київ* – 13.02; *Независимость* – 14.02; *Хрестоматік* – 14.02; *Киевские новости* – 16.02, *Юг* – 20.02).

Колишній член „Товариства Свідомості Крішни” Ю. Степанов на сторінках *Вечірнього Києва* (20.02) доводить, що це товариство становить собою небезпечний психокульт, деструктивну секту, яка проводить досліди на людях. *Молодь України* (02.02) подає листа одного зі своїх читачів, який піддає критиці діяльність релігійної організації „Свідків Єгови”.

Березень

Урядовий кур'єр (19.03) повідомив про зустріч Президента України Л. Кучми з представниками основних Церков і релігійних організацій в Україні, яка відбулася в Адміністрації Президента 15 березня ц.р. Під час зустрічі порушувалися найактуальніші питання з життя релігійних організацій – пільгового оподактування земельних ділянок, на яких розміщуються храми; завершення процесу повернення дер-

жавою церковного майна (досі 800 храмів ще перебувають у користуванні державних установ); забезпечення додержання чинного законодавства органами влади на місцях; занепокоєність представників основних релігійних організацій і Церков викликала відсутність в проекті нової Конституції чіткого формулювання про відокремлення держави від Церкви. Президентом було також оголошено рішення про створення консультивно-дорадчого органу – Всеукраїнської Ради Церков, яка діятиме при президентові України або Держкомрелігії.

Газета *Комуніст* (лютий) видрукувала текст листа з 27 грудня 1995 р. Генерального прокурора України Г. Ворсино-ва до Голови Верховної Ради України О. Мороза у відповідь на запит останнього щодо виконання Закону „Про свободу совісті і релігійні організації”. В листі Генерального прокурора зазначалося, що одним із дестабілізуючих факторів суспільного життя в Україні є

існуючий до цього часу розкол у православному середовищі держави. Цей процес зумовлений, насамперед, неконструктивними діями певних політичних та церковних кіл у досягненні на основі УПЦ-КП повної автокефалії, грубим втручанням у церковні справи крайніх націонал-радикалів та діяльністю митрополита Філарета. Існування в Україні трьох православних конфесій – явище явно деструктивне і протиприродне навіть для багатьох далеких від релігії громадян.

Даний службовий лист став приводом для глави УПЦ-КП, Патріярха Філарета, виступити у засобах масової інформації з відкритим листом до Генерального прокурора України. У листі, зокрема, зазначається: „Українська Православна Церква Київського патріархату є національною Церквою українського народу, що має автокефальний статус, тобто незалежний від релігійних центрів інших держав. За новітнього відродження державності наша Церква послідовно відстоювала суверенітет української нації спільно з усіма демократичними і національно-патріотичними верствами суспільства.

На думку членів Синоду першопричиною релігійної нестабільності в Україні є активна „діяльність” внутрішніх

та зовнішніх навколоцерковних сил, які не бажають бачити Україну незалежною. З цією метою вносяться численні розколи в релігійні організації, провокується міжконфесійне протистояння, створюється атмосфера нетерпимості...

Не автокефалія УПЦ Київського Патріархату, як ви заявляєте, є причиною релігійної нестабільності, а бажання антидержавних промосковських політичних і релігійних чинників всілякими засобами зберегти колоніальний духовний стан українського православ'я та перешкодити утворенню єдиної православної Церкви – національної, помісної, самостійної" (*Молодь України* – 15.03; *Вечірній Київ* – 20.03).

З метою вдосконалення державно-церковних відносин, а також нормалізації між- та внутрішньоконфесійних відносин в Україні голова Християнсько-Демократичної партії В. Журавський обстоює доцільність створення міжцерковного органу – Ради Церков України, з правом дорадчого голосу при органах державної влади (*Независимость* – 13.03; *Вечірній Київ* – 16.03).

Колишній депутат Верховної Ради України, а нині голова Всеукраїнської громадської організації „Українське православне братство” О. Гудима звернувся з відкритим листом до Президента України Л. Кучми, в якому висловлює своє занепокоєння тим, що УПЦ (Московський Патріархат) має в Україні стабільну підтримку. За думкою автора листа діяльність даної Церкви загрожує безпеці України (*Молодь України* – 15.03).

Увагу засобів масової інформації привернула безпрецедентна подія в історії православ'я: прийняте 23 лютого рішення Московського Патріархата на певний час зупинити євхаристійне спілкування зі Вселенським Патріархатом (*Високий замок* – 8–9.03; *Фінансовая Украина* – 12.03; *Вечірній Київ* – 20.03). Попри те, що причиною розриву стала тривала суперечка між двома патріархатами за Естонську Церкву, дане рішення безпосередньо заторкнуло інтереси всіх трьох православних Церков в Україні. Якщо одна з найбільших у світовому православ'ї Церква – УПЦ-МП проти своєї волі виявилася заручником Московської патріархату у цій суперечці; то ієрархи інших двох Церков висловили свою готовність апелювати до Вселенського Патріарха задля набуття очолюваними ними Церквами канонічного статусу (УАПЦ: *API* – №010; УПЦ-КП: *Київська правда* – 7.03; *Молода Галичина* – 09.03).

Не було одностайності серед пресових видань щодо того, котра саме з цих двох Церков має право претендувати на одержання канонічного статусу від Константинополя: одні вважають, що це має бути УПЦ-КП (*Хрестатик* – 23.03; *Молодь України* – 07,26.03), інші – УАПЦ (*Молода Галичина* – 09.03).

5 березня глава УПЦ-КП, Патріярх Філарет, провів прес-конференцію з приводу конфлікту, що стався між Константинополем і Москвою. На думку Філарета УПЦ-МП фактично опинилася у розколі зі Вселенським православ'ям, для Київського ж Патріярхату це може мати позитивне значення. „Вселенському патріарху відоме бажання Української церкви [УПЦ-КП – ред.], – відповів Філарет на питання щодо одержання канонічної автокефалії з Константинополя. – Багато тут залежить і від сприяння цьому процесу державної влади” (*Молодь України* – 07.03). „В майбутньому, – підкреслив глава УПЦ-КП, ми звернемося до Вселенського патріарха з проханням надати томос про автокефалію УПЦ-КП. Це у цілому могло б вирішити проблему з об'єднанням Українського православ'я навколо канонічної, незалежної, національної Православної Церкви” (*API* – №10; *Молода Галичина* – 09.03).

Коментуючи дану прес-конференцію харківська газета *Проспект* (№9, 12–18.03) завважує, що глава УПЦ-КП „повів мову не стільки про згубність розділення Тіла Христового, ... скільки про вигоди, які розраховує одержати УПЦ-КП. ... Філарет, якщо виходить з його слів, має намір зайнятися поглибленим прізві між Москвою і Константинополем. ... Ієрарх, який використовує такий сумний привід не для заклику до замирення, а для задоволення амбіцій (хай навіть не особистих, а колективних), ніяк не сприяє зміцненню того руху, якому він слугує” *Независимості* (13.03) заяву Філарета про те, що у Вселенському православ'ї відбувся розкол, коментує наступним чином: „Звісна річ, ніхто з патріархів не звинуватив один одного в розколі і тим більше – в розколі Вселенської Церкви і початку світової міжцерковної чвари. Це за них зробив вигнаний з православ'я за злочини перед церквою Михайло Антонович Денисенко (Філарет), який іменує себе патріархом Київським і всієї Русі-України”.

15 березня в Києві відбувся Синод УПЦ-КП, на якому було прийнято рішення у конфлікті Московського Патріярхату зі Вселенським підтримати позицію останнього, а також

звернувшись до єпископату, духовенства і мирян УПЦ із пропозицією спільними зусиллями будувати в Україні єдину Помісну православну Церкву, незалежну від Московського Патріярхату. Синод доручив Патріярху Філаретові зв'язатись зі Вселенським Патріярхом для „канонічного вирішення проблеми розділень в Українському православ’ї”. Триває процес прийняття до складу єпископату УПЦ-КП ієпархів з інших зарубіжних Церков, при тому незмінно невідомими для преси лишаються мотиви таких переходів, рівно ж як і особи тих, хто переходить та Церкви, які вони представляли. Цього разу до УПЦ-КП було прийнято Митрополита Керасинського і Саламінського Тимофія Кутальямоса (призначено екзархом УПЦ-КП в Греції), єпископа Бостонського Христофора Лайнакіса (іменовано титуллярним єпископом Херсонським) і єпископа Танзанського Димитрія Гітіса (*Молодь України* – 26.03).

Предстоятель УПЦ-МП Митрополит Володимир (Сабодан) з приводу подій, що сталися між Москвою і Константинополем „зазначив, що хоч стосунки і загострилися, але розколу між Помісними Православними Церквами не сталося” (*Київська правда* – 07.03).

Серед подій у житті УПЦ-МП преса повідомила про Синод тої ж Церкви, який відбувся 11 березня, на якому були прийняті рішення про встановлення поминального дня 26 квітня в день аварії на Чорнобильській атомній електростанції, канонізацію нових святих, а також відкриття чотирьох нових монастирів (*API* – №11).

Всеукраїнські Ведомості (13.03) повідомили про обрання Міжнародним комітетом ООН „Релігія, духовність та екорозвиток цивілізації” почесним головою Міжнародного комітету зі святкування 2000-ліття Різдва Христового предстоятеля УПЦ-МП Митрополита Володимира (Сабодана). Повідомлення згадує його заслуги у міжнародному русі, у примиренні конфесій, внесок у справу миру і розвиток духовності людини. Митрополита Володимира обрано дійсним членом Міжнародної Академії Інформатизації, яка функціонує при Екологічній і Соціальній Раді ООН.

У середовищі УАПЦ продовжує привертати до себе увагу відсутність одностайності серед єпископату, духовенства і вірних, протистояння між її східними громадами і західними (Галичина): 11 березня представники Галичини не

з'явилися на скликувану Главою УАПЦ Патріархом Димитрієм у Києві нараду (*API* – №12).

Звертаючись до подій з життя УГКЦ преса оповідає про сумний 50-річний ювілей Львівського (1946 р.) псевдо-собору (*Свобода*. Тернопіль – 12.03; *Молода Галичина* – 16.03), а також про затвердження Папою нового єпископа УГКЦ Софрана Мудрого (*За вільну Україну* – 09.03). Повідомляється також про політичну реабілітацію репресованих у 40-х роках єпископів УГКЦ Г. Хомишина і І. Лятишевського (*Галичина*. Івано-Франківськ – 12.03; *Молодь України* – 15.03).

+ + +

Квітень

У квітні ц.р. преса без коментарів надрукувала звернення колегії Державного комітету України у справах релігій до керівників релігійних центрів і об'єднань України, клиру та вірних усіх конфесій. Зміст звернення передають слова:

Свобода і злагода – це дві могутні підйоми, які здатні відродити Україну, утримати мир у суспільстві, а водночас вирішити проблеми Церкви. Глибоко усвідомлюючи це, тернополяни виступили з ініціативою проголосити 1996 рік роком порозуміння, злагоди та творення на благо українського народу. Тож закликаємо керівників релігійних центрів і об'єднань, віруючих усіх віросповідань підтримати цей благодійний заклик на шляху, що веде до храму.

Україна у нас всіх одна, а ми – її люблячі діти. Тож зробимо все можливе, щоб у нашому спільному домі запанували мир, порозуміння і злагода (*Голос України* – 10.04; *Урядовий курс* – 9.04; *Робітнича газета України* – 9.04; *Сільські вісті* – 11.04).

Преса Галичини продовжує коментувати робочу поїздку Голови Держкомрелігії А. Коваля до Львова (*Високий замок* – 04.04), який так оцінив її результати:

Думки і пропозиції, почути під час зустрічей, ще більше утвердили мене в правильності наміру створити на місцях узгоджувальні комітети за участю представників влади і конфесій для розгляду незрілих проблем. Адже в централізованому порядку більшість з них вирішити просто неможливо. Крім того, державна політика буде спрямована на пошук такого стержня, довкола якого об'єдналися б усі церкви в країні. Незважаючи на канонічні розбіжності, всі вони мають діяти в інтересах і на благо українського народу, в руслі його споконвічних традицій (*Молода Галичина* – 02.04).

Все більшу занепокоєність громадської думки в Україні викликає зростаючий правовий нігілізм, у тому числі і в релігійно-церковній сфері: *Робітнича газета України* звертається до факту багаторічної боротьби громади УАПЦ у с. Ковалівка Коломийського району Івано-Франківської області за право користування принадлежним їй згідно з рішенням Вищого арбітражного суду України (з 16.03.1994) храмом. На перешкоді до цього – бойкотування даного рішення облрадою, протегування нею громади УГКЦ. Автор статті В. Назарчук завважує:

Йдеться не просто про повернення церкви законним користувачам, а про проблему значно глибшу – можливість в нашій державі захистити права і свободи людини. І що особливо неприпустимо в демократичній державі, якою декларує себе Україна, – підсумовує загальний стан речей автор, – це те, що до цього беззаконня причетний державний орган управління, причому жоден чиновник не поніс за це навіть формальної відповідальності. [...].

Сьогодні питання стоїть так: хто править у нашій державі – закон чи чиновник? Якщо ми дамо на цього відповідь, то наблизимося до розуміння, в якій державі ми живемо (*Робітнича газета України* – 17.04).

Про факти нехтування законом з боку представників держави говорилося і на міжгалузевій нараді Львівської

облради народних депутатів. Голова облради М. Горинь, зокрема, зазначив: „Неприпустимо допускати, щоб органи влади, прокуратори, міліції, СБУ, суду діяли кожен за своїм розсудом, надаючи переваги тим або іншим релігійним конфесіям” (*Всеукраинские ведомости* – 04.04).

Юридичний вісник України (10–17.04) зробив в цілому досить безпорадну спробу проаналізувати співвідношення релігії і права.

Що ж спільного між правом і релігією? – задається питанням кандидат юридичних наук О. Піджаренко. – По-перше, обидва представляють собою сукупність обов'язкових правил поведінки людей, встановлених або кимось санкціонованих, служать соціальними регуляторами суспільних відносин. По-друге, вони мають формувати норми поведінки людей. По-третє, обидва забезпечуються примусовою силою: право – державою, релігія – не певному етапі – державою, а потім церквою.

Різниця між ними полягає в суб'єктах примусового забезпечення виконання встановлених норм (санкціонованих) і джерелах виникнення.

... Релігія, яка генетично передувала правові, значною мірою сприяла його виникненню та формуванню. У цілому релігія позитивно впливає на людей, виховуючи в них повагу як до релігійних, так і до правових норм і тим самим сприяє дотриманню останніх (*Юридичний вісник України* – 10–17.04).

Дехто звертає увагу на те, що такі досить спрощені схеми породжують ілюзію можливості не просто легкого маніпулювання релігією, але й закріплення бажаних при тому наслідків в реальному житті. Це засвідчила Заява політичного об'єднання „Державна самостійність України”. В Заяві констатується: „Релігійна діяльність була завжди важливим елементом політики, спрямованим на опанування чи поневолення тої чи іншої держави. Політична незалежність будь-якого народу можлива за умови духовної свободи, коли громадяни не залежатимуть від політико-релігійних центрів інших держав”. Окрім того, в Заяві зазначається, що „ДСУ

вважає, що українська влада самоусунулася від проблем Української церкви, що стало причиною стрімкого зростання кількості релігійних громад невластивого для нашого народу спрямування”.

ДСУ закликає Верховну Раду України доопрацювати закон „Про вільність віросповідання”, „заклавши в його основу національні інтереси нашої держави, а не принцип т.зв. свободи віросповідання, заборонити релігійні організації, центри яких містяться за межами України. Единим винятком повинно стати мусульманство – релігія кримських татар, корінного народу Української держави” (*Вечірній Київ* – 18.04; *Мегаполис України* – 5–11.04).

Із життя УПЦ-МП повідомляється про відбуття 3 квітня Синоду єпархів даної Церкви. У зверненні Синоду до віруючих і духовенства зазначається, що тимчасове припинення молитовного спілкування Російської Православної Церкви з Константинополем „не є розколом у світовому Православ’ї. Як би не склалися подальші стосунки між главами Російської та Константинопольської Церков, Українська Православна Церква перебуває у канонічному єднанні зі Вселенським Православ’ям, усіма Помісними Православними Церквами світу” (API – №15, 12.04).

Предстоятель УПЦ-МП Митрополит Володимир (Сабодан) тижневнику *Киевские новости* (12.04) дав інтерв’ю, в якому висловив надію на те, що конфлікт у православ’ї невдовзі буде врегульовано. „Російська Православна Церква, – зазначив глава УПЦ-МП, – докладає всіх зусиль для зняття напруги між Московським та Константинопольським патріархатами. Константинополь на це відповідає, ... має відбутися зустріч представників всіх трьох сторін: Константинополя, Москви і Таллінна” (API – №16, 19.04).

Щодо глави УПЦ-КП, то Патріярх Філарет причину конфлікту між Москвою і Константинополем вбачає у бажанні Москви „відігравати першу роль у світовому православ’ї”, а позицію УПЦ-МП у питанні щодо можливості об’єднання православ’я в Україні характеризує як „лукавство”. „Митрополит Володимир, – вважає Патріярх Філарет, – бажає приєднання православних до його церкви і таким чином навернення всього українського православ’я до Московського патріархату. Те, що ніякої самостійності і незалежності від Москви УПЦ не має, засвідчує той факт, що Москва розір-

вала відносини з Константинополем, і, як наслідок, розірвала ці стосунки і УПЦ” (*Молодь України* – 26.04).

В українській пресі триває потік публікацій, спрямованих проти УПЦ-МП, які видвигають політичні моменти. Пресслужба УПЦ-КП на підставі участі Патріярха РПЦ Алексія II у підписанні документів про інтеграцію між Росією і Білоруссю робить висновок:

Для Української держави та її Церкви такі дії мають не останнє значення. Участь Московської патріархії відновленні імперії, на нашу думку, може привести до непередбачених політичних та соціально-економічних наслідків в Україні, оскільки вагома частина православних парафій в нашій державі перебуває в складі Російської Православної Церкви. Так звана Українська Православна Церква Московського патріархату під предстоятельством митрополита Володимира Сабодана, в силу свого підпорядкування РПЦ, втягнута в небезпечну політичну гру з відновлення нової імперії (*Вечірній Київ* – 12.04).

Той же Київський Патріархат звинувачує УПЦ-МП в розколі (*Вечірній Київ* – 02.04), його ж Православне Братство звинувачує духовенство УПЦ-МП у шпигунстві на користь Росії і вимагає заборонити йому працювати серед військово-службовців (*Вечірній Київ* – 18.04); газета *Вечірній Київ* (23.04) задається питанням: „Київський патріархат у Москві вважають іноземною Церквою. А Московський у Києві – ні?”

Найпопулярнішою новиною з життя УПЦ-КП стало звернене до її глави Патріярха Філарета прохання керівництва одного з шести регіонів, на які адміністративно поділена Чечня (а саме – шостого), з пропозицією виступити посередником у переговорах між Чеченською Республікою і Росією. Філарет позитивно відгукнувся на цю пропозицію. Своє бажання взяти участь у посередницькій місії висловили також голова Конгресу української інтелігенції І. Драч, колишній депутат Верховної Ради від Конгресу Українських Націоналістів М. Ратушний (*Вечірній Київ* – 10, 25.04; *Україна молода* – 10.04; *Молодь України* – 26.04), хоча жодної з цих осіб, завважує *Демократична Україна* (25.04), немає „у списку людей, яких хоче бачити під час імовірних переговорів російський президент Єльцин”.

Преса повідомила про проведення УПЦ-КП до 10-ої річниці аварії на Чорнобильській АЕС круглого столу „Духовність, людина, екологія”, в якому взяли участь Патріярх Філарет, голова „Просвіти” П. Мовчан, професор-історик Р. Іванченко, представник „Зеленого світу” М. Стріха, колишній депутат ВР Л. Скорик (*Хрецьнатик* – 10.04). Окрім того, триває процес зростання УПЦ-КП поза межами України – під юрисдикцією УПЦ-КП прийнято Митрополита Еліаса Салятуля, який очолює Епархію Хадарабад (Пакистан), та п'ятьох єпископів з Латинської Америки. В цілому ж до складу УПЦ-КП входять 2 єпископати в Росії, 4 – в Західній Європі, 2 – у Канаді, 3 – у Греції (*Вечірній Київ* – 18.04).

Керівництвом УПЦ-КП 10 квітня у київському Будинку вчителя з нагоди 98-річчя від дня народження Патріярха Мстислава (Скрипника) було проведено круглий стіл на тему „Патріарх Мстислав – політик і церковний діяч”. В роботі круглого столу взяли участь викладач Духовної Академії УПЦ-КП кандидат мистецтвознавства Д. Степовик, глава УПЦ-КП Філарет, доктор історичних наук В. Сергійчук, історик А. Ткачук, а також священики УАПЦ настоятелі київських храмів Ю. Бойко і О. Маканяк (*Українське слово* – 25.04).

4 квітня в Києві відбувся собор УАПЦ під головуванням Патріярха Димитрія (Яреми), на якому обговорено результати двох поїздок делегацій від УАПЦ до Константинополя (власне про результати поїздок нічого не повідомлялося). Після собору було проведено спархіяльні збори Харківсько-Полтавської Епархії УАПЦ, в яких взяли участь 36 делегатів, що представляли 14 громад (*Слобідський край* – 06.04; *Время* – 04.06). Після цих зібрань Патріярх Димитрій в інтерв'ю засобам масової інформації „зазначив, що УАПЦ виступає на об'єднання церков, а не приєднання однієї до іншої. І найсуттєвіше – ця об'єднана Церква має бути автокефальною, тобто незалежною від будь-якого зовнішнього центру”. Поняття „будь-якого центру” у глави УАПЦ не чітке – він не проти того, щоб перейти під зверхність Константинополя (*Слобідський край* – 06.04). *Сільські вісті* (25.04) разом із *Киевскими ведомостями* (23.04) з даного приводу задаються питанням: „Колгоспних зборів не буде. Переяславської Ради теж. А Українська Помісна Православна Церква?”

Серед інших подій у житті УАПЦ – перехід до її складу (від УПЦ-МП) громади храму св. Миколая у селищі Маломиколаївці Антрацитівського району. „Передовсім у цьому храмі зазвучала свята літургія українською мовою, – коментує дану подію *Народна газета* (№14, квітень), – а потім розпочалися нелегкі будні становлення національно свідомої релігійної громади. [...] Працюючи дуже тяжко, проти церкви ведеться шалена пропаганда. Але про неї вже дізналися в Канаді, обіцяють підтримати, допомогти в різних справах”.

У житті УГКЦ найпомітнішими подіями, які коментувала преса, стали півтора роки після висвячення Й. Сліпим (За *вільну Україну* – 04.04; *Високий замок* – 13.04), а також поширення меж юрисдикції глави УГКЦ на всю територію України (*Молода Галичина* – 04.04). В одному з матеріалів газети *За вільну Україну* розглядається питання: „Чи буде центр УГКЦ в столиці України?” У статті, зокрема, говориться:

Після повернення Блаженнішого кардинала Любачівського в Україну УГКЦ старалася отримати в Києві кафедральний храм. До нинішнього дня це питання не тільки не розв'язується, але й не ставиться в урядових структурах. Була спроба збудувати храм в районі Львівської площа. В середині 1993 року відбулося вже освячення місця під будівництво. Проте, як тепер виявилось, ця ділянка надто мала для такого будівництва.

У колах, близьких до Київського патріархату, було заявлено, що Львів як центр УГКЦ сформувався під впливом політичних обставин. Нині, коли Україна незалежна держава, центр УГКЦ також повинен бути в столиці України. Про це мріяв і митрополит Шептицький і кардинал Й. Сліпий.

У цих же колах було сказано, що в столиці України кафедральним храмом греко-католиків могла б бути Кирилівська церква. Православні Київського патріархату не заперечують проти утворення у ній греко-католицького кафедрального собору. Це велика святыня з XII століття. Її передача греко-католикам

логічно відповідала б статусові УГКЦ як однієї з двох національних Церков українського народу.

Проте, як свідчать факти, у влади свої міркування щодо цієї теми. Претензії на володіння нещодавно висунула УПЦ Московського патріархату, подавши відповідне клопотання до Президента. В середині листопада минулого року Л. Кучма розпорядився розібратися з цією проблемою. І тільки публікації у „Вечірньому Києві” зупинили передачу Кирилівської церкви УПЦ Московського патріархату, вважають представники столичних інтелектуальних кіл.

[...] Було б логічно, коли б саме УПЦ-КП тв УГКЦ, скинувши нашарування минулого, діяли узгоджено в утвердженні свого місця ц процесі релігійно-духовного відродження українського народу. Це продиктовано українськими національними інтересами (*За вільну Україну* – 13.04).

З життя римо-католиків в Україні вінницька *Подолія* (06.04) подала нарис з історії Мурафського костелу, з гордістю відмітивши „першого українського ксьондза” – настоятеля храму о. Броніслава Бернацького.

Вкотре відбиває преса занепокоєність громадськості ширенням на Україні діяльності неосект і культів. У березні в Українському центрі духовної культури було проведено юристами, науковцями, лікарями та журналістами круглий стіл з питання про сутність сучасних релігійних сект. Під час дискусій зазначалося, що

саме поняття секти не визначено чинним законодавством і всі вони вважаються за законом релігійними організаціями. А тому деякі з них зареєстровані і навіть користуються певними пільгами, орендуючи приміщення для своїх зібрань. [...] Пролунали конкретні пропозиції щодо протидії впливові тоталітарних сект. Зокрема запропоновано провести пере реєстрацію сект з неодмінною умовою непорушення для віруючих нормального режиму, харчування, спілкування з оточуючими, навчання тощо; створити реабілітаційний центр для тих, хто потрапив під

вплив тоталітарних сект і потребує допомоги, порушити питання про права батьків у таких випадках...

У конференції взяли участь прокурор у справі „Білого братства” Г. Мулюн, психологи О. Сироп'ятов і О. Лавриненко, голова громадського комітету „Порятунок” Т. Устиновська та інші (*Вісні Центральної спілки товариств України* – 04.04).

Травень

Засоби масової інформації повідомили про зустріч 17 травня ц.р. у Києві віце-прем'єр-міністра України І. Кураса з главами і представниками найбільших Церков і релігійних організацій України. Учасники зустрічі прийняли „Звернення до віруючих громадян України” із закликом на підтримку прийняття нової Конституції України, в якому, зокрема, було висловлено сподівання, що в ній буде збережено нині діючий принцип відокремлення Церкви від держави і рівність усіх релігійних організацій перед законом. Звернення підписали повноважні представники від УПЦ-МП, УПЦ-КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ, Союзу ЄХБ України, Союзу ХВЄ-П'ятидесятників, Німецької Євангелічно-Лютеранської Церкви, Української Унійної Конференції АСД, Духовного Управління Мусульман (ДУМ)-Криму, ДУМ-України, Незалежного ДУМ України, Об'єднання юдейських організацій України (*Голос України* – 21.05; *Урядовий кур'єр* – 23.05; *Всеукраинские Ведомости* – 21.05).

16 травня Президент України Л. Кучма прийняв голову Папської ради для сприяння християнській єдності кардинала Е. Кассіді. Зустріч проходила за зачиненими дверима. За повідомленням Укрінформу „Президент висловив зацікавлення в дружніх стосунках з Римським Престолом, враховуючи його вплив на життя світової громадськості. Леонід Кучма наголосив, що вважає завданням усіх конфесій, які зареєстровані в Україні, сприяти розбудові держави, підвищенню її авторитету серед інших країн світу” (*Урядовий кур'єр* – 18.05).

Вечірній Київ (14.05) повідомив про створення Державної комісії по відбудові Михайлівського Золотоверхого собору та Успенського собору на території Києво-Печерської лаври, подав матеріал, що обґруntовує доцільність таких акцій.

Товариши (№19, травень) друкує на своїх сторінках інтерв'ю з представителем УПЦ-МП Митрополитом Володимиром (Сабоданом), в якому порушуються питання державно-церковних взаємин, а також взаємин між православними Церквами в Україні. Стосовно державно-церковних взаємин в інтерв'ю, зокрема, говориться:

У новому проекті Конституції немає статті про відокремлення Церкви від держави, але там взагалі такі туманні формулювання, що це нас ще більше лякає. Адже на Конституції базуватиметься уся державна законотворчість, і правові акти, що встановлюватимуть відносини держави і Церкви – теж. При бажанні у законах що завгодно можна буде написати, і все відповідатиме конституційним нормам – настільки розплівчасто вони сформульовані.

Особливо нас турбує Закон про свободу совісті і пізніше доповнення до нього – про можливість почергових богослужінь у храмах. Життя показало, що це призводить до ще більшого загострення стосунків між конфесіями. На сході України, де й гадки немає про спільне використання храмових приміщень різними Церквами, на це положення ніхто особливої уваги не звертає, а от на заході, де активно діють різні конфесії, воно стало справжнім лихом для Церкви. І ми весь час пишемо про це, просимо переглянути і скасувати його.

Ще одна проблема – податкова. Навіть у часи „державного атеїзму“ з Церкви не брали податку на землю. А тепер встановили податок. І чималий, особливо як на сільські парafii. Вони й за рік таких коштів не збируть, а ще ж треба і комунальні послуги сплачувати, і будівлю храму в належному стані підтримувати.

Стосовно статусу УПЦ-МП в структурі Московського Патріярхату та перспектився осягнення автокефалії, Митрополит Володимир знову повторив засадничі принципи, на яких стоїть очолювана ним Церква:

УПЦ Московського патріархату є частиною Руської Православної Церкви на правах повного самоврядування. Наши зв'язки з Москвою – суть канонічні. Ми цілком самостійно вирішуємо свої справи, не підпорядковуючись Москві у цьому плані: маємо свій Священний Синод, скликаємо свої собори, самі наставляємо єпископів і здійснююємо все інше, що потрібується для життя Церкви.

Те, що в частини громадянства наша Церква асоціюється з „рукою Москви”, оті ярлики, які на неї навішують, – то все є політика, або бажання змішати нас із політикою. Ми не маємо за свою спину жодної політичної партії, яка б нас підтримувала, ми не отримуємо ніяких коштів – кажу це, як перед Богом – ні від Москви, ні від якоїсь держави (в тому числі і від власної), ні від діаспори. Діємо на підставі даних нам законів, у політику не втручаємося і втручатись не збираємося. Поки що ми маємо незалежність лише щодо статусу. Повну незалежність (або автокефалію – слово, якого дехто в нас боїться, бо не розуміє, що воно означає) матимемо тоді, коли на це буде згода всієї УПЦ – не тільки єпископату, а й духовенства, і монахів, і віруючого народу. Божі люди дуже боліче ставляться до цієї проблеми. Ми щороку, збираючись на всецерковну конференцію, порушуємо це питання. І щоразу зустрічаємо страшне обурення серед віруючих – люди стоять із плакатами, не пускають нас на собор, дорікаючи, що ми „міняємо православ'я”, хочемо виділитися, розділитись. Одним словом, існує велика напруга у цьому питанні. Усвідомлюю, що така ж напруга є і в іншій частині українського народу, який вважає, що незалежна держава мусить мати незалежну Церкву. Шоб погодити ці дві ситуації, треба багато працювати, тут мусить бути повна законність – тільки в такий спосіб можна буде уникнути ще одного роз-

колу. Це ж не тимчасова проблема, це питання, яке вирішується навічно. І воно торкається душі, духовних питань, отже вирішується дуже болісно.

Подолання розділення православ'я в Україні бачиться главі УПЦ-МП наступним чином: „Коли ж повернутися до розколу і конфлікту в українському православ'ї, то він буде остаточно вирішений, коли об'єднаються всі православні в Україні. Ми ведемо діалог з УАПЦ, для чого були створені синодальні комісії. З Київським патріархатом контактів нема. Власне, з патріархатом вони можуть бути, але не з так званим патріархом Філаретом, бо Церква його засудила” (*Володимир, митрополит: Відповідальність за ситуацію в Церкві несуть її керівники // Товариш – №19, травень*).

Молодь України (17.05) повідомила про вручення 28 квітня Митрополитові Харківському і Богодухівському Никодимові (Руснакові) – найстаршому серед ієрархів УПЦ-МП – Почесного знаку Президента України за видатні особисті заслуги у відродженні духовності і за активну миротворчу діяльність.

Серед інших матеріалів з життя УПЦ-МП привертає до себе увагу звернення Союзу православних братств до віруючих усіх конфесій з приводу утворення на Сході України екзархату УГКЦ. Переповідаючи зміст даного звернення харківська газета *Время* (21.05) зауважує, що „створення екзархату грубо порушує домовленості, що іх було досягнено між Московським патріархатом і Римським Престолом стосовно неприпустимості створення керівних релігійних центрів на канонічній території інших конфесій.”

Голова Союзу православних братств доктор економічних наук Олександр Радзієвський відбув зустріч з папським нунцієм в Україні Антоніом Франко. Під час бесіди архиєпископ запевнив, що папа римський прагне до дружби і відкритого партнерства з православними. Водночас він висловив думку, що на ієрархів Греко-Католицької Церкви „немає управи”.

Союз православних братств у своєму зверненні підкреслив, що наявність на Київщині 6–8 парафій не надає права для створення такої керівної служби, як екзархат. У зв'язку з цим Союз православних братств звертається із закликом до керівників православних Церков України та Московського Патріархату перервати будь-які переговори та екуменічні

відносини з Римським Престолом доти, „доки Ватикан на ділі не доведе своє бажання мати з нами добре відносини” (*Время* – 21.05).

До згадуваного вище питання щодо намірів відбудувати Михайлівський собор звертається у розмові з кореспондентом *Молоді України* настоятель одного з храмів УПЦ у США (м. Клівленд) С. Посаківський, який разом з екс-президентом України Л. Кравчуком та главою УПЦ-КП Філаретом (Денисенко), є співголовою Фонду збиранню коштів на цю справу. Представник американської сторони висловлює занепокоєння долею як самого проекту, так і грошей, які збиратимуться. На запитання, що робиться представниками Фонду у даному напрямку, С. Посаківський відповів наступне:

Зараз, я думаю, що ніхто нічого не робить. Ні тут, ні в Америці, включно зі мною. Чому? Тому, що я просив колишнього Президента Кравчука і чекав, щоб він надіслав бодай якусь офіційну відозву до українців на еміграції. Щоб мати документальну підставу для розгортання акцій в Америці щодо відбудови Михайлівського собору. [...] Недавно ми раптом дізналися, що немає ніякого, я сказав би, домовлення про те, що ця земля, де був колись Михайлівський собор, є вже офіційно власністю саме УПЦ-КП. Це питання й досі зависло в повітрі. Американські українці відтак остерігаються, що зібрані ними кошти (а сподіваємось на значні пожертвами) або підуть в нікуди, або потраплять, якщо уряд чомусь вирішить віддати ту святиню Московському патріархату, не до потреб українського православ'я. [...] Отже, ми повинні мати гарантії, що земля, на якій відбудовуватиметься Михайлівський собор, віддана саме Київському патріархату. [...] Я мушу мати підтримку в цій справі з України. Офіційну, оголошену, надійну.

... Я не хочу, щоб сталося так, як у греко-католиків: зібрали українці в діаспорі 20 мільйонів доларів на греко-католицький патріархат. Сьогодні не маємо у них ані патріархату, ані тих 20 мільйонів доларів. [...]

Адже це скандал, коли роками збирались гроші на якусь справу, а справи катма.

Представник православної української діаспори в США у своїй беззастережній підтримці УПЦ-КП, відбиває домінуванчий в діаспорі погляд на церковні справи в Україні. Зокрема він уважає, що „свою незалежність Українська Церква дістане не поодинокими групами, а всеукраїнською єдністю. І саме із всеукраїнським патріархом Філаретом. Саме він презентує ту українську Церкву, з якою буде говорити Вселенський патріарх. В Україні, як об'єднавча можлива лише Церква Київського патріархату”. Окрім того, о. Посаківський зазначив, що він має доручення від ієрархів УПЦ в США обговорити „з владикою Філаретом пропозицію звернутися до президента Леоніда Кучми та Верховної Ради. На нашу думку є потреба в тому, щоб глава Української держави і парламент підтримали своїм листом до Вселенського патріарха канонічне надання незалежності Українській православній Церкві [тобто УПЦ-КП. – ред.]”.

У даному інтерв'ю привертає до себе увагу незнання або ж нехтування чинного в Україні законодавства, згідно якого їхня діяльність представників української діаспори регулюється правилами, спільними для всіх негромадян України. Зокрема, о. Посаківський переповідає наступний епізод: „... у рідному Лугинському районі Житомирщини, де я народився і хрестився, де мій тато дяком був, я мав намір відслужити Службу Божу. Дізнавшись про це місцева влада, щоб перешкодити, похапщем зібрала кілька чоловік у т.зв. «десятку» й зареєструвала громаду Московського патріархату. Але я не дивився на те, приіхав і став говорити з людьми просто на вулиці. За яких пару годин – кількасот чоловік поставили свої підписи на підтримку УПЦ-КП” (*Молодь України* – 30.05).

Звертаючись до питання розвитку УПЦ-КП *Слово Просвіти* (№5, травень) подає внутрішньоцерковні статистичні дані стосовно структури даної Церкви, мережі її освітніх закладів та періодичних видань. Так, до складу УПЦ-КП входять: 2 000 релігійних громад, об'єднаних у 23 епархіях, 23 монастири (у Києві – 5, Київській області – 3, м. Чернігові та Чернігівській області – по 2, по одному – у Львівській, Рівненській, Волинській, Тернопільській, Івано-Франківській і Донецькій областях. [Згідно з переліком разом виходить 18

монастирів. – ред.], Духовна академія, 5 духовних семінарій, Богословський факультет при Чернівецькому Державному Університеті, 2 духовні училища. Готується до відкриття у м. Луцьку Богословський інститут Волинської єпархії УПЦ-КП.

Серед друкованих органів УПЦ-КП названо наступні: журнали – *Православний вісник* (Київ) [від лютого 1996 р. дана назва за рішенням суду перейшла до одноіменного органу УПЦ-МП. – ред.], *Полтавські єпархіальні відомості* (Полтава); газети – *Київський Патріархат* (Київ), *Духовна Академія* (Київ), *Чернігівський православний* (Чернігів), *На сторожі* (Луцьк), *З Богом у серці* (Харків), 3 додатки до періодичних видань (2 у Чернівцях, 1 у Тернопільській області). Прес-служба УПЦ-КП видає тижневик *Інформаційний бюллетень*, а на півдні України виходять бюллетені *Жизнь в Сичеславском крае* та *Київський Патріархат*. Нещодавно Духовна академія УПЦ-КП розпочала випуск *Вісника Київської Духовної Академії*, у плянах – відновити випуск щорічника *Труди Київської Духовної Академії*. УПЦ-КП виступає співзасновником журналів *Релігійно-науковий вісник* та *Духовність. Екологія. Людина*.

Далі *Слово Просвіти* повідомляє, що до складу УПЦ-КП на правах автономії входять:

– Автономна митрополія Західної Європи і Канади на чолі з Митрополитом Міланським Євлогієм. Вона нараховує 4 єпархії, 3 монастири, духовну семінарію і поширює свою юрисдикцію на парафії в Італії, Франції, Німеччині, Бельгії, Великобританії, Португалії, Канаді. Головний осідок у м. Мілан, Італія.

– УАПЦ (соборноправна) на чолі з архієпископом Олександром з осідком у Чікаго, США. Має 2 єпископів, нараховує близько 20 парафій у США та Австралії.

Безпосередньо до складу УПЦ-КП входять 3 єпархії на теренах Російської Федерації: Богородська (Москва і Московська область), Білгородсько-Обоянська, і Сибірська. Тут працюють 3 єпископи, відкрито більш як 20 парафій, 2 монастири, духовну семінарію. Триває процес організації Рязанської, Краснодарської та Уральської єпархій. Сибірську єпархію творять вірні Російської Істинно-Православної Церкви. У перспективі вважається можливим утворення Російського екзархату УПЦ-КП.

Окрім того, у Греції до складу УПЦ-КП увійшли 3 монастирі і понад 10 парафій (з них 2 монастири і 3 парафії – в Афінах). Про бажання увійти до складу УПЦ-КП на правах автономії заявили 5 єпископів православної митрополії Латинської Америки. На правах ставропігії до УПЦ-КП входять парафії у Великобританії, Молдові, Австралії, на Кубі (*Слово Просвіти* – №5, травень).

Україна. Європа. Світ (27.04–04.05) подає інтерв'ю з главою УПЦ-КП, в якому Патріарх Філарет висловлює переважання, що вже „невдовзі буде надано автокефалію частині української Церкви”. *Молодь України* (17.05), *За вільну Україну* (23.05) передруковують заяву Організації Українського Національного Руху в Москві, укладену, як в ній говориться, від імені всіх українців, які живуть в Росії, із закликом до вірних усіх православних Церков в Україні об'єднуватися довкола УПЦ-КП – яка, за думкою авторів звернення, єдина „стоїть на захисті єдності українського народу і держави України”. *Україна молода* (8, 15.05) пише про складнощі, що іх має УПЦ-КП з одержанням храмової будівлі в Дніпропетровську, де переважна більшість православних є вірними УПЦ-МП. *Молодь України* (17.05) заради апології УПЦ-КП критикує УПЦ-МП, подібно, як і *Україна молода* (22.05), змальовуючи конфлікт між Москвою і Константинополем як остаточне розірвання спілкування між двома патріярхатами. Обидва часописи намагаються довести, що тим самим і УПЦ-МП виявилася в розколі зі вселенським православ'ям. *Независимість* (14, 15.05) подає розлогу, але досить довільну інтерпретацію подій, пов'язаних із похованням 18 червня 1995 р. в Києві на Софійській площі глави УПЦ-КП Патріарха Володимира (Романюка).

Засобам масової інформації дав інтерв'ю єпископ Харківський і Полтавський УАПЦ Ігор (Ісіченко), який підбив підсумки нещодавно відбулого собору УАПЦ. Стосовно поїздки до Константинопільського Патріарха делегації УАПЦ на чолі з архиєпископом Львівським Петром (Петрушем) та єпископом Білоцерківським Михаїлом, він сказав наступне:

Одразу зазначу – не треба мати ілюзій щодо розколу між Москвою і Константинополем. Ніякого розколу не було, сказали нам у Константинополі, і застерегли, що українська Церква не повинна вважати,

нібито Вселенський патріарх вступив у конфлікт з патріархом Московським. [...] Водночас було наголошено на двох важливих передумовах майбутніх контактів: порозуміння всередині української православної Церкви, тобто об'єднання православних в одну Церкву, й активна позиція Президента та Уряду України, іхня підтримка прохання про євхаристійне визнання нашої Церкви.

Стосовно перспектив подолання розділення між православними Церквами в Україні, єпископ Ігор повідомив, що на соборі

було ухвалено продовжувати переговори з УПЦ Московського патріархату щодо майбутніх взаємних кроків до об'єднання. При цьому виключається ідея повного підпорядкування нашої Церкви Москви: головною умовою об'єднання є беззаперечне визнання автокефалії української Церкви. Однак надати автокефалію УПЦ Московського патріархату може лише Москва, оскільки ця Церква є частиною Російської Православної Церкви. Дивімося на речі реально – Константинополь ніколи не піде на те, щоб надати автокефалію частині Церкви, канонічно пов'язаній з Московським патріархатом. Тож нададуть УПЦ Московського патріархату автокефалію в Москві – ми будемо раді за неї, вона стане тоді просто УПЦ і з нею можна буде реально говорити про об'єднання.

На сьогодні дуже важко складаються обставини і для діалогу з УПЦ Київського патріархату. Тут діють чинники, пов'язані з канонічними моментами.

Стосовно можливостей подолання розколу в православ'ї єпископ Ігор (Ісіченко) сказав наступне:

... коли підсумувати реальні перспективи об'єднання українських Церков, то, вважаю, слід просити Константинополь перепровадити аналіз канонічності свячень усіх Церков, встановити євхаристійний зв'язок з усіма „розділеними” Церквами в Україні, а тоді,

можливо, прислати свого поручника-екзарха для скликання всеукраїнського православного собору і вже на ньому обрати спільногоПатріарха з тих єпископів, канонічність свячень яких буде підтверджена іншими православними Церквами (*Ігор, єпископ УАПЦ. Українській Церкві, як Церкві нації, що нарешті має незалежну державу, належать усі права на автокефалію // Україна. Європа. Світ.* – 13–18.05).

Водночас в середині УАПЦ продовжуються кризові явища: поляризація єпископату на противників і прибічників глави Церкви – Патріарха Димитрія (Яреми), які відповідно вимагають негайного скликання собору і усунення з посади Димитрія або перенесення терміну скликання собору на осінь (останнього тримаються сам Ярема та єпископ Ігор) (API – №23, 31.05).

Серед інших питань релігійно-церковного життя в Україні газети порушують проблему перспектив розвитку іноземного релігійного туризму, зокрема, відвідин хасидами їхніх релігійних свяtyin, звертаючи увагу, зокрема, на те, що відвідання Меджибожу на Хмельниччині, хоча й обходиться одному туристові в цілому в суму 1000 ам. доларів, однак, носить воно сезонний характер, тож у даному випадку доцільно опрацювати маршрут цілорічної туристичної активності (Діло – 8–14.05). Повідомляється також про відкриття жіночого (кармелітського) монастиря в Києві, у церемонії освячення якого взяв участь нунцій архиєпископ А. Франко (Хрещатик – 14.05).

До аналізу феномену тоталітарних сект на прикладі „Білого братства” звертається *Независимость* (29.05) та *Юридичний вісник України* (1–15.05).

Червень

Червнева преса повідомила про відбуття у Кабінеті Міністрів України засідання ініціативної групи зі створення Всеукраїнської Ради Церков та Релігійних Об'єднань під

керівництвом віце-прем'єр міністра І. Кураса. Вважається, що такий дорадчий орган міг би відігравати значну роль у налагодженні міжконфесійних контактів, подоланні негативних явищ у релігійному середовищі, а також розв'язанні проблеми взаємин Церкви й держави (*Демократична Україна* – 25.06; *Хрецьник* – 25.06).

Прокуратурою м. Києва завершено розслідування подій 18 липня 1995 р. на Софійському майдані під час поховання глави УПЦ-КП Патріярха Володимира (Романюка). У зробленій з цього приводу заявлі для преси прокуратурою відзначається негативний вплив на ситуацію великої нервової і емоційної напруги учасників процесії і працівників міліції, деякотрі з яких „не проявили професійної витримки”. Слідством не встановлено конкретних громадян, у діях яких був „закінчений склад злочину”, хоча в окремих випадках були присутні його формальні ознаки. Тілесні травми, отримані учасниками похоронної процесії внаслідок сутичок з працівниками міліції, на думку прокуратури, не є результатом прямого зловмисництва останніх, оскільки іхні дії були спрямовані на придушення порушень закону і захист свого здоров'я. Випадки загибелі громадян-учасників подій слідством не встановлено. Прокуратура закрила кримінальну справу (*Молодь України* – 14.06).

Київська правда (18.06) подає на своїх сторінках ексклюзивне інтерв'ю із заступником глави адміністрації Президента України В. Литвином – „Церква – фактор консолідації нації, а не дестабілізації держави”. Характеризуючи міжконфесійну злагоду як один з факторів державної безпеки В. Литвин, водночас, зазначив:

Як історик я знаю, що консенсус у суспільстві досягається за рахунок консолідації нації. [...] Якщо бути об'єктивним, говорити про міцну консолідацію нації і держави в силу об'єктивних обставин і фактору часу, в тому числі й на релігійній основі, передчасно. Коли стан у суспільстві стабільний, економіка розвивається, ця проблема непомітна. Проте якщо є економічні і політичні проблеми, з'являється так званий „збрuczький синдром”.

А додайте до цього фактор багатонаціональності і фактор релігійного розмаїття. Ми не можемо, як у

Польщі, де 97 відсотків населення католики, закликати настуству до єдинання, терпіння, злагоди. На цьому грунті об'єднати націю надзвичайно важко.

Стосовно проблеми надто активної участі окремих політиків у церковних справах В. Литвин висловився наступним чином:

У нас за політичні ідеї не судять і не переслідують, якщо вони в межах закону. А як визначити межу законності при використанні політиками церкви, при намаганні окремих з них здійснювати керівництво конфесіями, диктувати свою волю місцевим органам державної влади, як ставитися до тих чи інших церков, реєструвати ті або інші релігійні громади? Тому Президент у своєму посланні до Верховної Ради застеріг політиків від втручання в релігійні справи, що пов'язано з порушенням законодавства. Інша справа, якщо це законодавство недосконале. В такому разі парламент має внести в нього відповідні зміни”.

На питання стосовно подій, що трапилися під час поховання глави УПЦ-КП, було дано таку відповідь: „Я сказав би, що події 18 липня минулого року – це спроба не церкви показати свою силу, а спроба продемонструвати силу окремих політиків, ховаючись за церквою” (*Київська правда* – 18.06).

Інший представник адміністрації Президента головний консультант О. Литвиненко в інтерв'ю *Київським Відомостям* (25.06) подав загальну характеристику сучасного стану кожної з Православних Церков в Україні та пессимістичну оцінку щодо можливості їх об'єднання у більшому часі.

Ставлення населення України до релігії в цілому було предметом соціологічного опитування, здійсненого Науково-практичним центром політичної психології АПН. З понад 2 тисяч опитаних дорослих осіб цілковито позитивну оцінку релігії як суспільного явища дали 33 % громадян України, нестійко позитивну – 20 %, нейтральну або невизначену – 27 %, ставляться помірно негативно – 11 %, виразно негативно – 9 % (*Хрецьатик* – 12.06).

Без аналізу і коментарів, з чим вповні міг би впоратись самостійно Держкомрелігії, видрукували останні офіційні

державні статистичні дані щодо динаміки релігійних процесів в Україні науковці з Відділення релігієзнавства НАН України (*Українське слово* – 06.06).

Регіональна західноукраїнська преса знову порушує питання про законодавче забезпечення можливості викладати релігію в державних освітніх закладах. Насьогодні в навчальні пляни середніх загальноосвітніх шкіл Львівської області введено курси „Християнська етика” і „Етика та основи загальнолюдської моралі” (*За вільну Україну* – 08.06).

59 представників української інтелігенції (зокрема, називаються співачки Д. Петрененко і Н. Матвієнко, депутат В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, історики Р. Іванченко і С. Білокінь, академік М. Жулинський, Є. Сверстюк, член-кореспондент НАНУ В. Дончик; серед тих, хто підписав заяву не має прибічників УПЦ-МП) оприлюднили звернення у справі подолання розділення Православ'я в Україні. У преамбулі звернення констатується: „Вороги українства зробили вже все, щоб розбратом, чварами Церкву паралізувати. Нині вона поділена на три частини, жодна з яких, природно, не втілює всієї повноти Українського православ'я. З цього трагічного становища, в якому перебуває нині Церква, користуються чужинецькі місіонери, які лукаво накидають народові фальшиві ідеали”. Автори звернення пропонують такі засади до об'єднання Православ'я:

1. Помісна Українська Православна Церква повинна бути Патріархатом.
2. Об'єднавшись з різних частин, він повинен бути Українською Церквою.
3. Об'єднання має відбутись через очищення, покаянні моління усіх українських єпископів, священиків, ченців і мирян усіх юрисдикцій.
4. Щоб об'єднання було справді братерським, єпископи й священики повинні лишитись, як правило, у сущому сані.
5. Єпископи, відомі з неморального життя, а також із послідовного неприйняття української державності повинні відійти (*Вечірній Київ* – 18.06; *Народна газета* – №22, червень).

Не пройшов повз увагу преси факт перебування в Києві представителів розколотої надвоє Болгарської Православної

Церкви – Патріярха Максима (очолює канонічну Церкву, позбавлену, однак, державної реєстрації) і його супротивника Митрополита Софійського Інокентія з Митрополитом Доростовським Геннадієм (іхня Церква має державну реєстрацію). Відповідно церковні достойники були прийняті, перший – главою УПЦ-МП Митрополитом Володимиром (Сабоданом), другі – главою УПЦ-КП Патріярхом Філаретом (Денисенко) (*Молодь України* – 14.06; *Вечірній Київ* – 18.06).

З-посеред подій у житті УПЦ-КП найживавіше обговорювалися цього місяця проблеми функціонування її парафій за кордоном – у Москві та області; провід Церкви та вірні не бажають миритися з потрактуванням іхніх громад місцевими органами влади як іноземних релігійних організацій (*Україна молода* – 19.06, *Киевские Ведомости* – 22.06, *Молодь України* – 25.06, *Вечірній Київ* – 25.06). Поїздка глави УПЦ-КП до Криму (*Голос Крима* – 14.06, *Кримська світлиця* – 15.06) одним зі своїх наслідків мала його заяву, в якій висловлювалося занепокоєння з приводу можливості переходу Кримської епархії УПЦ-МП під безпосередню юрисдикцію Московського патріярха (*Молодь України* – 25.06).

Переповідаючи перепетії конфлікту між єпископами з приводу створення на теренах Сумсько-Охтирської епархії УПЦ-МП аналогично епархії Київського Патріярхату *Україна молода* (14.06) підсилює пристрасті подаючи матеріал під заголовком „Хрестовий похід: УПЦ-КП приймає виклик”. А викладач Духовної Академії УПЦ-КП кандидат мистецтвознавства Д. Степовик переповідаючи про черговий випуск її питомців, говорить, що в Києво-Печерській Лаврі „розкошує Церква Московського патріархату” (*Українське слово* – 13.06).

За вільну Україну (18.06) нагадує про обіцянку Президента надати УАПЦ у столиці приміщення для створення центру УАПЦ, а також помешкання для її глави (теперішнє помешкання глави УАПЦ було йому надане керівництвом Християнського банку, але, як зазначається, через сутужне фінансове становище банк вимагає повернення квартири).

Центральні засоби масової інформації, попри чималі докладені зусилля організаторів, практично не відгукнулися на церемонію введення на престол екзарха УГКЦ для Центральної та Східної України єпископа Любомира Гузара (*Молодь України* – 14.06). *Голос України* (26.06) подав матеріал до 350-річчя Ужгородської Унії, а *За вільну Україну*

(06.06) – інформацію про перебіг ювілейних святкувань 6–7 липня ц.р. у Римі. *Молода Галичина* (11.06) видрукувала аналізу статистичних даних, що характеризують розвиток впродовж останніх років Римо-Католицької Церкви в Україні.

Вечірній Київ (18.06) подає розлогий матеріал про вчення Свамі Прабхупади, на якому ґрунтуються діяльність релігійної організації крішнайтів. На сторінках *Юридичного вісника України* (5–12.06) міститься загальна характеристика особливостей діяльності деяких сект: Посланців святого Грааля, Ордену храму сонця, Церкви Сатани, Церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів (мормони), Гілля Давидового, Аум Синрике, Асоціації Святого Духа з Об'єднання Всесвітнього Християнства, Дітей Бога (Сім'я), Свідків Єгови (Товариства вартової вежі). Автор статті П. Пінчук звертається до проблеми законодавчого регулювання діяльності сект і неокультів. Він вважає, що

Закони, які діють як заборонні – недійові, і секти їх легко обходять. Вочевидь, найефективнішим може бути не закриття сект, а регламентація їх діяльності. Це підтверджують Сполучені Штати Америки, які мають на озброєнні більш як дві тисячі законів, що регламентують діяльність релігійних напрямків і громад. Цими законами передбачено, приміром, навіть примусове лікування членів сект, які шкодять своєму здоров'ю і завдають шкоди собі й іншим. Ефективні закони прийняли у ФРН: держава гарантує захист громадяніна не тільки від вербування, але і від непередбачених наслідків по суті примусового або навіть добровільного вибору релігії. Цікаво, що органи правопорядку не тільки реагують, як у нас, на „сигнали”, а й самостійно досліджують діяльність сект і відповідність їхніх дій рамкам закону (*Юридичний вісник України* – 5–12.06).

Липень

В липні ц.р. віце-прем'єр-міністер України І. Курас дав інтерв'ю Урядовому кур'єру (11.07) (передрук див.: *Сільські вісти* – 12.07), в якому окреслив сучасний стан державно-церковних відносин і тенденції розвитку релігійного життя в країні.

Відбувається відносно динамічний розвиток релігійно-інституційного процесу, – зазначив віце-прем'єр.

– Зокрема, з 1992 року ця інфраструктура зросла на 35,4 відсотка (4 616 громад), у тому числі в 1995 році – на 6,6 відсотка, або на 1 175 громад. Релігійне середовище розвивається і якісно – у кілька разів зросла і кількість духовних навчальних закладів та монастирів, місій і братств. Нині в Україні діє майже 18 тисяч релігійних громад 65 конфесій, напрямків і течій. Церковну службу здійснюють 15,3 тисячі священнослужителів.

Звертає на себе увагу і те, що більшість релігійних інституцій зосереджена у 7 західних областях, де живе близько 20 відсотків населення України. При цьому майже третина їх знаходиться в Галичині (Львівщина – 13,8 відсотка, Тернопільщина – 8,4 відсотка, Івано-Франківщина – 6,6 відсотка). З усіх релігійних громад 7,9 відсотка діють на Закарпатті, що перевищує довоєнні показники.

Інша ситуація на Сході та Півдні. Тут зосереджено 18 відсотків усіх релігійних громад. Відмінність між західними і східними регіонами бачиться у ментальності, релігійній культурі населення. Якщо для західних областей релігія і церква є складовими способу життя, то для східних і південних областей ці функції значною мірою втрачені.

Далі в інтерв'ю зазначається, що половину всіх релігійних громад в Україні становлять православні. З них 72% належать до УПЦ-МП, 14,6% – до УПЦ-КП, 13,2% – до УАПЦ. Спостерігається „активний рух УГКЦ на схід. За

останні чотири роки релігійна мережа греко-католиків зросла у цьому регіоні на 164 відсотки”.

Віце-прем'єр повідомив також про хід виконання Указу Президента від 5 березня 1992 р. „Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна”: „Віруючі одержали близько 3 тисяч храмів та понад 8 тисяч предметів культового і церковного вжитку. Однак, кількість релігійних громад зростає кожного року на тисячу. Передавати майже нічого. Храми треба будувати. І варто зазначити, що за останні три роки в Україні збудовано понад 900 культових об'єктів, зводиться 1 868 церков” (*Курас І. Покладатися на мудрість народу: Інтерв'ю // Урядовий кур'єр – 11.07.*)

Президент України направив вітання предстоятелю найчисленнішої в державі Української Православної Церкви Митрополитові Київському і всієї України Володимирові (Сабодану) з нагоди 30-ліття його архієрейських свячен:

Ми знаємо та цінуємо Вас, мудрого церковного діяча, відомого богослова, справжнього наставника, гідного пастыря, душевну і світлу людину. Ми свідомі тієї значної ролі, яку відіграє очолювана Вами Церква у відродженні духовності народу України, піднесенні суспільної моралі і людської гідності. У складній релігійній обстановці Ви, її предстоятель, виявляєте поміркованість і зваженість, сприяєте міжконфесійному миру і злагоді, становленню правової, демократичної і незалежної Української держави (*Независимість – 26.07.*)

Напередодні ювілею *Независимості* (19.07) подала розлоге інтерв'ю з Митрополитом Володимиром, в якому були порушені питання єдності вселенського православ'я і православ'я в Україні, державно-церковних відносин, проблем релігійно-церковного життя. Стосовно ситуації в православ'ї на Україні Митрополит зазначив:

Тепер, слава Богу, ситуація стабілізувалася. Однак час брехні, загарбань православних храмів і насилля не проходить без сліду. Екс-президент і Філарет у 1992 р. відкрито виступили проти Української Православної Церкви. В іхніх руках була і влада, і сила, і засоби масової інформації, через які виливався бруд

на Православну Церкву, підгасовувалися факти і лжепоінформувалися віруючі. Мета була одна – принизити, оббрехати і розчавити нашу Церкву. Я думаю, вони свого не добилися. Та й де таке бачено, щоби парламент приймав виключно церковне рішення про визнання чи невизнання представителя. Це так і лишилося на совісті Верховної Ради. Я вважаю, що вина і Кравчука, і Філарета в тому, що вони розкололи народ і створили так званий Київський патріархат, який навряд чи можна назвати Церквою. Насильство відстрашило віруючих від ідеї автокефалії. Томос на самостійність, який привіз до Києва патріарх Алексій, був лише першим кроком на шляху до законного визнання і набуття статусу Помісної Православної Церкви. До речі, і та акція скінчилася побоїщем. Те, що сталося далі – насилия, загарбання, брехня – відштовхнуло віруючих. Одні вважають, що їх віddaють папі римському, інші, як вогню, бояться самого слова „автокефалія”, зради православ'ю. Мені люди відверто говорять: ви прагнете патріархату? Один вже є – ідіть туди. Ви прагнете автокефалії? Вона вже є – ідіть туди. Головне – дайте нам спокій, дайте нам спокійно існувати і молитися, адже від цієї напруги вже всі втомилися.

Отже, добру ідею було дискредитовано, і треба певного часу, щоби люди заспокоїлися і все осмислили. Президент Кучма питав мене з цього приводу, і я сказав, що на сьогоднішній день форсування автокефалії приведе до ще одного розколу українського народу, і невідомо, як надовго. А це вже злочин. Проте є люди і в урядових колах, і в депутатських, які бажають виявити свою активність, здійснюють тиск на Президента, щоби він писав до Константинополя і займався церковними проблемами. Але, слава Богу, Президент розуміє, що це буде втручання у справи не тільки УПЦ, але цілого православ'я.

На запитання „Від часу заподіянного владою розколу пройшло чотири роки. А можете ви зараз сказати, що ваша

лінія поведінки була правильною?" Предстоятель УПЦ відповів:

Навіть найдосконаліша людина не може стверджувати, що все зробила правильно. Я думаю, що стрався поводитися згідно совісті, як вимагає обов'язок віруючої людини, єпископа і предстоятеля Церкви. Тоді було два виходи: або терпіння, або закликати віруючих відповідати агресію на агресію. Друге я завжди категорично заперечував, до того ж незалежно від масштабів. Думаю, що ми обрали істинно християнський шлях, коли не відповідали насильством на насильство.

Звісно, можна було б від самого початку кількісно подавити філаретівців, незважаючи на унсовців та інших воєнізованих „оборонців“. Могли б ми захистити і те, що у нас відбрали. Але це було би злочином. Адже ми звергнули б людей у брань, братську війну. Я пам'ятаю, як до Рівного приїхали люди і ображали мене лише за те, що я не давав благословення на штурм обласної адміністрації та інші дії активного протесту православних. Однак, я завжди вважав, що допущення кровопролиття між єдинокровними людьми, одновірцями – злочин. Звертаючи погляд назад, я думаю, що наша позиція була єдино вірною.

Західна Україна (19.07) привернула увагу читачів до участі Президента Л. Кучми в церемонії закладення і освячення Свято-Данилівського храму на його батьківщині в с. Костобоброво Семенівського району Чернігівської області. Освячення відбулось за участю предстоятеля УПЦ-МП Митрополита Володимира і Митрополита Чернігівського і Ніжинського Антонія (Вакарика).

Урядовий кур'єр (23.07) повідомив про прийом віце-прем'єр-міністром України І. Курасом 20 липня Патріярха Етіопської Православної Церкви Павла, який прибув на Україну як гость УПЦ-МП.

У статті голови Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності М. Косіва „Закон – це дишло? Дишло!“ (*Голос України* – 10.07) порушується питання про-

ритетності Закону над підзаконними актами та відомими інструкціями. Приводом для порушення даного питання став незадовільний, на думку голови Комісії, стан передачі храмів в західних областях України, в тому числі й на Закарпатті, від православних громад греко-католицьким, а також необхідність повернення УГКЦ всього майна, яке їй належало до ліквідації Церкви радянським режимом.

Увагу преси привернув проведений наприкінці червня Українським Центром політичних та економічних досліджень та українським представництвом німецького Фонду Конрада Аденауера колоквіум „Релігія і влада: проблеми взаємин”, на якому були присутні представники державної виконавчої та законодавчої влади та ієархи всіх основних християнських Церков (окрім УГКЦ) та деяких організацій України, які обговорили питання державно-церковних відносин, що потребують розв'язання на законодавчому рівні (*Україна. Європа. Світ* – 6–13.07; *Ціти* – 05.07). *Україна молода* (20.07) наводить позицію голови Держкомрелігії України А. Коваля: „Треба, щоб релігійні організації визнали своє ставлення до державотворення. Якщо вони підтримують його, ми будемо співпрацювати, якщо ні – вибачте”.

На тлі конструктивних ініціатив представників німецьких християн демократів вкрай негативно виглядає криза та пов'язані з нею скандалальні події в середовищі керівництва Християнської Демократичної Партії України (*Вечірній Київ* – 13, 16.07; *Україна молода* – 17.07; *Молодь України* – 26.07; *Киевские Ведомости* – 30.07).

Україна – Центр (05.07) друкує інтерв'ю з президентом Союзу Євангельських християн-баптистів Г.І. Комендантром, в якому об'єднано близько 120 тисяч віруючих. Стосовно законодавчого оформлення державно-церковних відносин в новій Конституції Г.І. Комендант сказав:

... для нас було головне (а ми слідкували за цим), щоб Церква була відокремлена від держави... Ми повинні допомагати державі, але як церковна інституція ми повинні окрім вести своє служіння та займатися своїми справами. І тоді, коли державна влада втручається в церковні справи чи церковники лізуть у Верховну Раду – це неправильно. [...] І віруюча людина може бути у вищих органах влади.

Але коли патріарх, чи голова союзу, чи пастор церкви і буде у Верховній Раді, то це абсолютно нічого спільногом із служінням не має. Це неможливо.

Центральною подією липня, до якої була прикута увага багатьох засобів інформації, стало відзначення річниці від дня смерті Патріярха УПЦ-КП Володимира (Романюка), на що преса відгукнулася, як біжучою інформацією (*Время* – 09.07; *Україна молода* – 10, 13.07; *Молодь України* – 12, 19.07; *Всеукраинские Ведомости* – 16.07; *Сільське життя* – 20.07; *Вечірній Київ* – 13.07; *Українське слово* – 25.07), так і мемуарними матеріалами (*Українське слово* – 11.07; *Сільські вісті* – 19.07).

Напередодні, глава УПЦ-КП Патріарх Філарет (Денисенко) провів прес-конференцію, під час якої наполягав, щоб „Президент і уряд серйозно зайнялися церковними проблемами”. За його думкою, Україні необхідна єдина національна помісна церква, яка „буде захищати інтереси свого народу і своєї держави”. Доки цього не станеться в країні „пануватиме чужа церква Московського патріархату”, підкреслив Філарет, а ситуація у політичному і церковному житті буде „хиткою і нестабільною”. Глава УПЦ-КП закликав відзначати не річницю побиття на Софійському майдані, а річницю смерті святішого Патріярха Володимира 14 липня [...] Дату 18 липня хочуть відзначати ті, хто зацікавлений у протистоянні між церквою і державою” (*Фінансовая Украина* – 16.07).

Багато засобів масової інформації звертало увагу на добре впорядковане коштом київської міської держадміністрації, очолюваної на той час Л. Косаківським, місце поховання Патріярха УПЦ-КП Володимира (витрати склали 13 мільярдів карбованців за повідомленням *Сільських вістей* – 16.07). *Независимость* (16.07) порушила питання про доцільність і законність такого роду витрат за рахунок киян, „коли УПЦ-КП не тільки має достатньо власних коштів, але й її церковні організації порушують податкове законодавство”: у червні ц.р. відкрито карну справу проти Православного Братства св. Володимира, засновником якого є Патріярх Філарет, за приховування податків (за 1994 р. suma мала б дорівнювати близько 125 мільярдів крб.). *Независимость* повідомляє також про відкриття в цей же час карної справи проти „Чину Святителя Іларіона”, зареєстрованого

за адресою осідку Патріарха Філарета на вул. Пушкінській, 36, засновником якого був спочилий Патріарх Романюк, і Статут якого затверджено Патріархом Філаретом.

У поминальних церемоніях брали участь представники воєнізованих формувань ультра-націоналістичної УНА-УНСО: у Володимирському соборі – „у камуфляжній формі з чорно-червоними прапорами”, які „стали вартою, змінюючись час від часу” – та біля мурів св. Софії. „Коли люди розходилися з майдану, члени УНСО вишикувались і, карбуючи крок, маршем пройшли вниз по Софіївській до свого штабу. Ішли, вигукуючи «УНСО!» та «Смерть ворогам!». І люди, котрі щойно щиро молилися, були здивовані й щиро обурені. Навіщо це? Що вони демонструють? Кого залякують? Чи знову хочуть крові?” (*Сільські вісті* – 16.07). Проте Хрецатик (16.07) запевняв читачів – „Все пройшло гарно, зворушливо”, і єдине, що його турбувало це те, що на церемонії не були присутні представники влади; також в статті додано закиди газети на адресу „промосковської УПЦ”.

Повідомлялося, що з офіційних осіб на церемоніях був присутнім лише виконуючий обов'язки київської міської держадміністрації О. Омельченко. Від громадських організацій був лише єдиний виступ – гетьмана України В. Муляви.

Не було на панахиді лише представників інших християнських Церков. Так було і минулого року, – зазначає С. Речинський у *Фінансовій Україні* (23.07).

– Тоді новий патріарх УПЦ-КП Філарет (Денисенко) відкрито погрожував греко-католикам, які не брали участі у „Софійському побоїщі”, великими неприємностями на Східній Україні і звинувачував УГКЦ у відсутності патріотизму. Але греко-католики не прийшли, як не прийшли і римо-католики і представники найбільшої християнської Церкви України Української Православної Церкви, яка перебуває під юрисдикцією Московського патріархату. Цю Церкву переважно і сварили і таврували на панахиді і під час хресного ходу на Софійську площа, після неї і на мітингу біля могили патріарха.

Підбиваючи підсумки річниці патріаршества Філарета, автор наприкінці статті зазначає:

Філарет стає патріархом і позбавляється від досадливого контролю за своєю діяльністю. Він вимагає від держави привілеїв для своєї Церкви, надання їй статусу державної. Він шантажує Константинопольського патріарха тим, що збирає під свій омофор розкольників з усього світу. Він годує свою „кишенькову гвардію” УНСО, щоби кинути її в бій, коли знадобиться. Але 14 липня все пройшло тихо й мирно. Отже ще не прийшов час (*Фінансова Україна* – 23.07).

Вечірній Київ по-інакшому підійшов до справи, пригадуючи читачам минулорічні події 18 липня. Тон задала „Колонка редактора” (16.07), в якій В. Карпенко всю відповідальність за те, що сталося поклав виключно на державу. В наступному числі газети (17.07), в продовження теми, висловлено вимогу покарати винних: „Поки не будуть встановлені і відповідно покарані основні виконавці і натхненники побоїща 18 липня минулого року, доти ставити крапку в цій ганебній для нашої країни і нашого народу історії не можна”. Винною бачилася лише одна сторона конфлікту. А 18 липня *Вечірній Київ* надав свої сторінки членам товариства „Меморіал Київщини”, які висунули ідею створення біля стін собору св. Софії національного пантеону, де міг би бути перепохований „славної пам'яті Мстислав, племінник С. Петлюри”, куди можна було б перенести останки „С. Петлюри, Є. Коновалець, А. Мельника, С. Бандери та інших героїв, що їх так довго чекає рідна Українська земля”.

Продовжували лунати пропозиції з боку прихильників УПЦ-КП добитися політичними методами її монопольного становища в державі. Цього разу *Вісні з України* (18.07) передрукували з детройтських (США) „Українських вістей” матеріял, в якому конфлікт між Москвою і Константинополем автор статті (М. Воскобійник) вважає вигідним для підвищення міжнародної ролі України. Послаблення ролі Московського Патріархату, за його думкою,

особливо важливо для скріplення монолітності Київського патріархату і його патріарха Філарета, для установлення всецерковної єдності православних Церков в Україні, зокрема Православної Церкви митрополита Сабодана, дотепер підпорядкованого

Московському патріархові. Київський патріарх і уряд України мусили б тепер проявити особливу активність, щоб церква Сабодана стала також частиною церкви Київського патріархату, щоб Церкви України внесли свою державну данину лояльності для незалежної України.

Україна молода (09.07) друкує інтерв'ю з главою УПЦ-КП Патріархом Філаретом, в якому останній розповідає про участь на початку липня делегації УПЦ-КП в „церковно-народному соборі” неканонічної Болгарської Православної Церкви та інtronізації 90-річного її патріярха Пимена. На запитання журналіста, що стримує Константинопільського патріярха від „нагайного визнання УПЦ-КП”, глава цієї Церкви відповів:

Це, по-перше, досить хитке становище патріарха в Стамбулі, яке залежить від ставлення Ватикану, Москви, турецької влади та інших чинників, а тому він не може виступати рішуче. [...] Але він рішуче заявив, що не терпітиме порушення канонів з боку Московського патріархату, як він це терпів колись, роблячи скидку на тоталітарні царський та радянський режими, які диктували свою волю Церкві.

Наприкінці інтерв'ю глава УПЦ-КП висловився за необхідність передачі Софійського собору у користування очолюваній ним Церкви.

Напередодні 75-ої річниці від утворення УАПЦ *Молодь України* (26.07) подала інтерв'ю з прихильником УПЦ-КП, колишнім головою Ради у справах релігій, а тепер секретарем-координатором Комітету для відзначення 75-річчя УАПЦ А. Зінченком та ректором Духовної Академії УПЦ-КП Данилом (Чокалюком) під заголовком „Ми відзначаємо велику українську ідею...”.

З життя на сьогодні розділеної на опозиційні угруповання УАПЦ в пресі з'явилося лише повідомлення про чергову прес-конференцію єпископа Ігоря (Ісіченка) (*Україна молода* – 16.07).

З життя УГКЦ регіональна преса писала про урочистості в Римі з нагоди 400-ліття Берестейської Унії (*Високий замок* – 04.07; *За вільну Україну* – 23.07; *Галичина* – 24.07 та ін.) та

про проведення у Львові з'їзду „Українська молодь – Христові” (Независимість – 24.07; За вільну Україну – 11, 13.07; Молода Галичина – 11, 18.07 та ін.). До історії Берестейської Унії історичні розвідки подали *Україна. Європа. Світ* (20–27.07) та одеська газета *Юг* (05.07), яка в доброзичливому тоні коментувала Берестейські читання, які відбулися в Одесі у квітні ц.р. *Українське слово* (25.07) видрукувала діялог між М. Добрянським та В. Луцівим стосовно можливостей діялогу між православними і греко-католиками, в якому сторони висловлюють переконання, що „у нових екуменічних концепціях український греко-католицизм і київське православ'я виринають як міжнародні чинники вселенського поєднання Церков”.

Серпень

Останній місяць літа 1996 р. виявився, як і годилося б, коли б не триваюча економічна криза, незвично спокійним на події у суспільному житті, у тому числі і релігійно-церковному. Загальною втомую від соціально-економічних негараздів і притаманною християнам надією на краще були позначені святкування Спаса і Успення, 5-ої річниці державної назалежності. Преса не стільки коментувала біжуучі події в релігійно-церковному середовищі (їх практично не було), скільки намагалася неквапливо повернутися до ситуації, що склалася і складається в ньому в цілому.

З життя УПЦ-МП преса повідомила про нагородження, згідно з рішенням її Синоду, орденом Нестора Літописця главу Адміністрації Президента України Д. Табачника за участь в роботі комітету з відродження Свято-Успенського собору Києво-Печерської Лаври (*Всеукраинские Ведомости* – 29.08).

Новини Закарпаття двічі (10, 22.08) впродовж місяця надали свої сторінки секретареві Мукачівсько-Ужгородської єпархії, депутатові Закарпатської обласної ради протоієрею Василеві Яремі, на яких він ділиться міркуваннями щодо сучасного стану взаємин між державою і Церквою, а також шляхів порозуміння між християнами. Стосовно перспектив

сягнення УПЦ-МП автокефального статусу – надзвичайно болючої проблеми для всіх тих, хто не належить до УПЦ-МП – прот. В. Ярема говорить:

Щоб домагатися автокефальності Української Православної Церкви, повинно бути волевиявлення самої Православної Церкви в Україні. Це основна теза, основна вимога. У зв'язку з появою в Україні незаконних автокефальних церков саме поняття „автокефальність” стало синонімом чогось єретичного. Тому більшість людей ще не готові до одностайноговолевиявлення. І вони думають, що, якщо дістати зараз автокефальність, то це буде щось подібне до Яремівської чи Філаретівської церкви, щось єретичне.

... Я вважаю, вихід простий – не втручатися політікам у справи Церкви. Бо сьогодні одну Церкву підтримують, а іншу ні. Люди самі все вирішать. В Україні буде нормальна, законна автокефальна Церква, яка об'єднає всі Церкви. Тільки не треба підганяти нагайкою, а дати нормальний хід цим речам (*Новини Закарпаття* – 10.08).

Глава УПЦ-КП Патріярх Філарет через засоби масової інформації оприлюднив листа до Президента України з проханням передати очолюваній ним Церкві ряд представницьких храмів у Києві, які мають унікальне історико-культурне значення (Софію Київську, Андріївську церкву, у Києво-Печерській лаврі – храми Спаса на Берестові, Свято-Троїцький, Всесвятський, монастирські комплекси Видубецький, Свято-Кирилівський, Свято-Михайлівський). Глава УПЦ-МП просить Президента особисто втрутитися до регіональної релігійної політики у випадках, коли на місцях громади УПЦ-КП не можуть одержати від держави храмових будівель чи виринають складнощі з реєстрацією громад (*Вечірній Київ* – 06.08).

Звертаючись до подій не такого далекого минулого – участі делегації УПЦ-КП на чолі з Патріярхом Філаретом у соборі Болгарської Православної Церкви, на якому 1 липня ц.р. було обрано її главою Митрополита Пимена, внаслідок чого в Болгарії тепер є два патріархи, канонічний Максим і

новообраний Пимен, – *Вечірній Київ* (06.08) зауважує, що глава УПЦ-КП відбув у Болгарії зустрічі з мером Софії, головою Демократичних сил Болгарії, а також був прийнятий заступником голови парламенту І. Кутевим, і робить висновок: „Отже, відвідини патріархом Київським Болгарії мали не лише внутрішньо-церковне значення [...], але й міждержавне”.

Україна молода (23.08) повідомила про проведення главою УПЦ-КП чергової прес-конференції на тему створення робочих місць в Україні та залучення для цього іноземних інвестицій, а також про діяльність на цьому терені спільно з іноземними компаніями місіонерського товариства УПЦ-КП „Милосердя”.

Преса повідомила про висвячення і призначення на Кримську епархію УПЦ-КП єпископа Антонія (Махота) (*Кримська світлиця* – 03.08; *Голос Криму* – 02.08), а також про участь в якості гостя УГКЦ на урочистостях в Римі з нагоди 400-річчя Берестейської Унії настоятеля Севастопольської парафії УПЦ-КП, який „привіз кримчанам з Апостольської столиці благословіння папи Іоанна-Павла II” (*Кримська світлиця* – 03.08).

З-посеред внутрішніх подій в Католицькій Церкві в Україні преса повідомила про відвідання Львова особистим секретарем Папи Римського о. Станіславом Ідишем з метою ознайомлення з життям віруючих Римо-Католицької Церкви; гость мав також коротку розмову з протосинклелом Львівської архиєпархії УГКЦ єп. Юліяном Гбуром (*Молода Галичина* – 03.08; *За вільну Україну* – 06.08).

Киевские Ведомости (28.08) повідомили про відвідання екзархом Київським і Вишгородським єпископом Любомиром Гузарем одеської громади греко-католиків, яка нараховує 70 осіб, а *Фінансовая Україна* (06.08) подала з ним інтерв'ю. На запитання про мету створення Києво-Вишгородського Екзархату УГКЦ єпископ відповів (переклад з російського):

Я знаю, що православні побоюються „прозелітизму” з нашого боку, „душехватства”. Але ці побоювання безпідставні. Ми маємо зрозуміти, що тепер ситуація абсолютно інакша, аніж сто років тому, коли певні релігійні групи жили компактно. Сьогодні люди перемішані, є всюди. Радянський Союз потурбувався

про це. Греко-католики, наприклад, живуть не тільки по цілій Україні, але й в Сибіру, і в Казахстані. І всі вони потребують духовної підтримки, опіки. Саме для цього ми тут.

Стосовно досить поширених уявлень про регіональний характер УГКЦ єпископ Гузар зазначив: „... ті, хто намагається зробити греко-католицьку Церкву регіональною – хотіли би бачити її такою. «Сидіть собі в Галичині і не висовуйтеся». Ми би й не висовувалися, якби тут не було наших людей”.

Окрім того, Києво-Вишгородський екзарх УГКЦ висловив думку, що „греко-католики мають бути своєрідним містком, місцем зустрічі між Сходом і Заходом”, а інтервьюер зробив завваження щодо величезних труднощів у збереженні власної ідентичності, які постають, коли бути таким містком (*Фінансова Україна* – 06.08).

Час/Time (09.08), *Фінансовая Украина* (06.08) розповідають про сьогоднішні питання розвитку Мукачівсько-Ужгородської єпархії УГКЦ, до якої належить більшість християнського населення Закарпатської області і яка має 2 монастирі, 113 храмів, 116 священиків, 81 недільну школу, 229 парафій і духовну Академію.

Робітнича газета України (06.08) повідомила про відбуття у Вінниці у липні ц.р. Всеукраїнського конгресу Євангельських християн баптистів, на якому близько 2 тисяч його учасників представляли всі області України та Автономну Республіку Крим, а також 18 країн світу. Попереднє таке зібрання було в Харкові у 1938 р., після якого всі його учасники були репресовані, більшість з них розстріляні.

Вересень

Преса без ентузіазму повідомила про чергову прес-конференцію, проведену в Державному Комітеті у справах релігій, з питань державно-церковних відносин. Увагу засобів масової інформації привернули слова голови цього Комітету А. Коваля щодо того, що „тепер у нашій державі ми будемо партнерські відносини між церквою і державою”. Як завжди найбільше питань було задано на тему повернення релігійним організаціям конфіскованого свого часу державою іх нерухомого майна (*Молодь України* – 20.09).

Більшого розголосу в засобах масової інформації набула міжнародна наукова конференція „Релігія і Церква в постсоціалістичних країнах”, яка проходила 19–21 вересня в Києві і в якій, окрім науковців з багатьох країн світу, взяли участь керівники державних органів 18 колишніх соціалістичних країн, що займаються церковно-державними відносинами. Учасників конференції привітав Президент України, на ній виступили віце-прем'єр-міністер України І. Курас і голова Держкомрелігії при Раді Міністрів України А. Кovalь. (*Урядовий кур'єр* – 26.09; *Молодь України* – 20.09).

Не обійшла увагою преса і болючого впродовж останніх років для України питання – вересневих святкувань хасидами-прочанами з усього світу в Умані нового року. Цього разу обійшлося без, ставших звичними, різного роду ексцесів на ґрунті правопорушень. Проте газетярі писали про іншу обставину: всі чималі прибутки від перебування майже 6 тисяч зарубіжних євреїв-хасидів, ідуть не до місцевого бюджету, а до центру. .... Декотрі представники адміністрації Черкащини, – завважує *Україна молода* (17.09), – отримали по руках за бажання взяти під опіку рух прочан. Крім того зі столицею ім м'яко натякнули: або хасиди, або фінансування 200-річчя дендропарку «Софіївка». Тож Умані залишено роль швейцара, здатного лише розмістити гостей і отримати «на чай»”.

Серед інших матеріалів з питань релігійно-церковного життя привертає увагу публікація (що відбиває в цілому позицію світських установ, які ще й досі містяться у колишніх церковних володіннях) співробітниці Києво-Печерського історико-культурного заповідника І. Жиленко. Авторка вважає, що сама церква не здатна дати собі раду в такому унікальному комплексі, як Києво-Печерська Лавра, а тому

потребує допомоги (тобто обов'язкової присутності на її території) наукових і музейних державних закладів (*Літературна Україна* – 26.09).

Помітною подією вересня стало загострення довготривалого протистояння всередині єпископату УАПЦ, тобто поглиблення внутрішньоцерковної кризи. 8 вересня Патріярх УАПЦ Димитрій проголосив надання ставропігії Успенському храмові у Львові, а 14 вересня видав указ про відчислення настоятеля цього храму правлячого архиєпископа Петра (Петруся) зі складу єпископату УАПЦ (*За вільну Україну* – 17.09; *Високий Замок* – 19.09).

Підставою для такого рішення, – інформує *Молодь України* (20.09), – стали, як зазначається в документі, невідповідна для архієрея терористична поведінка щодо священиків та мирян, образа іх, неодноразове невиконання директив, доручень і наказів протягом трьох років, зрив корисних для Церкви заходів, відкритий непослух і прилюдне зневажання особи патріарха, часте говорення неправди, невиконання взятих обов'язків керуючого патріаршою канцелярією, самочинне присвоєння собі титулу „архієпископа Львівського і Галицького”, тоді як блаженної пам'яті патріарх Мстислав призначив його архієпископом Львівським і Самбірським.

Зі свого боку архієпископ Петро (Петрусь) провів 21 вересня у Львові прес-конференцію з представниками засобів масової інформації, а також звернувся із посланням до підвладних йому духовенства і мирян Львівсько-Галицької єпархії УАПЦ. У посланні говориться: „За порушення церковних законів у даному випадку Його Святість Димитрій, безумовно, підлягає зняттю із Патріарха, як також взагалі із духовного сану” (*API* – №40, 27.09).

Триває потік критичних публікацій по відношенню до УПЦ-МП. У *Час/Time* (13.09) подано матеріал про „моральні“ якості парафіяльних священиків у Глинську (Сумська єпархія). Аморальність автор уважає рисою, притаманною духовенству УПЦ-МП. „Така поведінка, – доводить він, – для попів Московського патріархату взагалі є характерною“. А далі „звертається до Господа“ надоумити „керівників місцевих Рад і державних адміністрацій, адже священики і

громади настільки залежать від них, що варто ім лише ворохнути пальцем, як парафії Московської церкви, п'ятої колони російського імперіалізму, як груші посыплються в пелену Української Церкви".

Стаття ж у *Київських Ведомостях* (18.09) про відновлення монахами УПЦ-МП Голосіївської пустині написана в такому самому.

З життя УПЦ-КП повідомлялося лише про відвідання її главою Патріярхом Філаретом Сум, де останнім було порушено перед місцевою владою питання про передачу УПЦ-КП будівлі Воскресенської церкви (*Робітнича газета України* – 11.09; *Україна молода* – 14.09).

Серед інших подій релігійно-церковного життя в Україні повідомлялося:

- про проведення у Києві другої за останній час пресконференції екзархом Києва і Вишгорода УГКЦ єпископом Любомиром Гузарем, на якій було окреслено перспективи і пляни діяльності новоутвореного греко-католицького екзархату (*Всеукраинские Ведомости* – 26.09);
- про історію і сьогодення громади німців-лютеран у Києві, які вперше з'явилися на теренах Київської губернії у 1766 році, а в Києві – у 1767 році. Існуюча досьогодні в Києві на Лютеранській вулиці кірха була збудована і освячена у 1857 році (*Зеркало недели* – 7-13.09);
- про небезпеку, яку становить духовному і фізичному здоров'ю дітей ширення в Україні різноманітних сект і культів, альтернативою яким бачаться традиційні Церкви (*Освіта України* – №4).

Жовтень

В перших числах жовтня преса коротко повідомила про зустріч Президента України Л. Кучми з представителем УПЦ-МП Митрополитом Володимиром (Сабоданом), яка відбулася 30 вересня ц.р. (*Голос України* – 02.10; *Всеукраинские Ведомости* – 02.10; *Час/Time* – 04.10). Про конкретні порушувані під час цієї зустрічі питання не повідомлялося.

Досить активно відгукнулася столична преса на подій, що розгорнулися довкола процесу поступової передачі державою приміщеній Києво-Печерської Лаври розміщеним тут структурам УПЦ-МП – монастирю, учбовим закладам, митрополії. Всеукраїнське Товариство „Просвіта” на проведеному з цього приводу 11 жовтня в київському будинку літератора „круглому столі” ухвалило заяву на ім’я Президента, в якій було висловлено рішучий протест проти президентського доручення главі київської міської адміністрації передати у користування УПЦ-МП кілька храмів і приміщень (*Київська правда* – 15.10; *Вечірній Київ* – 16.10; *Літературна Україна* – 17.10).

Триває на сторінках газет і тема конфліктних відносин між церковними та світськими структурами в Києво-Печерській Лаврі (*Всеукраинские Ведомости* – 12.10). *Независимость* (11.10) з цього приводу окреслила позицію редакції наступним чином: „Лавра – це не культурний осередок, а осередок віри і спасіння. Вона має жити повнокровним монастирським життям, розвиватися, щоби країце виконувати свої функції, а не сидіти на пташиних правах в музеї. [...] Треба знаходити в собі мужність повернати відібране”. Далі в статті привертається увага до того факту, що на тій території Лаври, яка належить державному музеїному заповіднику, ще й досі продовжують отримувати приміщення різноманітні комерційні структури, тоді як лаврські семінаристи живуть по 20 чоловік на двоповерхових ліжках в одній кімнаті, а сімдесят із них відправлено на помешкання до Фролівського монастиря, де вони сплять на підлозі. Монастирю в Лаврі належить 15 будівель, розташованих на площі 5,3 тис. кв. м, а державному заповіднику – 50 будівель на площі 38,8 тис. кв. м (*Независимость* – 11.10).

В продовження лаврської теми, *Киевские Ведомости* (26.10) друкують розвідку наукового співробітника цього Заповідника Євгена Кабанця, в якій на підставі знайдених

документів автор доводить, що Успенський собор було знищено в 1941 році німецькою стороною, хоча для цього вона скористалася заготовленою радянською владою вибудівкою.

В жовтні виповнилося 75 років від дня утворення на соборі 1921 р. УАПЦ (історію УАПЦ подає *Вечірній Київ* – 15.10). Святкування ювілею практично повністю перебрала на себе УПЦ-КП (*Вечірній Київ* – 12.10; *Молодь України* – 11.10), тоді як всередині власне УАПЦ затяжна криза привела до чергової сварки в єпископаті і, врешті, розколу в його лавах.

В розвиток триваючої всередині УАПЦ кризи глава УАПЦ Димитрій (Ярема) подав на початку жовтня на сторінках *Вечірнього Києва* (02.10) заяву про ліквідацію Церкви. Як писала *Молодь України* (25.10), невдовзі, 18–19 жовтня ц.р., до Києва на Архиєпископський собор зібралося семеро архиєреїв УАПЦ (владика Мефодій перебував за кордоном, а єпископ Ігор Ісіченко хоча й прибув до Києва, але на собор не з'явився). Собор прийняв рішення заборонити у служінні харківського єпископа Ісіченка доки стосовно нього не буде прийняте рішення Помісним собором (дане рішення було прийняте практично одноголосно, утримався лише Патріярх Димитрій). Однією з безпосередніх причин накладення на владику Ігоря заборони на Соборі назване те, що він постійно відправляв богослужіння у Львові, а також провів там прес-конференцію, спрямовану проти правлячого архиєрея Петра (Петруся).

Найгостріше серед інших дев'яти постало на даному соборі питання „Про зловживання осіб у фінансово-гospодарській діяльності при Управлінні УАПЦ”. В наслідку – виявлено серйозні порушення в діяльності керуючого фінансовим управлінням, мирянином О.І. Заславського, який очолював „Християнський банк” УАПЦ. Собор одноголосно ухвалив звернутися до Генеральної Прокуратури України для порушення кримінальної справи.

Другого дня на соборі відбувались урочистості з приводу 75-ліття УАПЦ. Наприкінці заходу Патріярх УАПЦ Димитрій привселюдно заявив, що він не визнає ані єпископів, ані прийнятих ними рішень, і залишається в УАПЦ сам разом із єпископом Ісіченко.

Таким чином, – веде розповідь далі *Молодь України*, – владики змушені були того дня продовжити своє архиєрейське зібрання, розглянувши питання про неканонічні дії Святішого патріарха Димитрія, який „на порушення Статуту Церкви виступив з одноосібною заявою про її ліквідацію”. У зверненні Архиєрейського собору до вірних УАПЦ це, зокрема, трактується так: „На превеликий жаль Патріарх Димитрій публічно заявив, що разом із забороненим у служінні єпископом Харківським і Полтавським Ігорем Ісіченко виходить зі складу єпископів УАПЦ. Таким чином, колишній патріарх Димитрій склав свої повноваження Предстоятеля УАПЦ і перестав її представляти”.

Згідно зі Статутом УАПЦ до Помісного собору обрано місцевлюстителем патріаршого престолу митрополита Тернопільського і Волинського Василія. Помісний собор УАПЦ ухвалено провести 10 грудня ц.р. в Києві. Але як сказав в розмові архієпископ Білоцерківський і Уманський Михаїл: „На Помісному соборі не будемо обирати нового Патріарха. Зачекаємо до Всеукраїнського собору всіх православних Церков. Вибори будуть після об'єднання ... А поки чекаємо делегацію від Вселенського патріарха. Українська церква повинна отримати автокефалію...” (*Молодь України* – 25.10).

Дана ситуація всередині УАПЦ спричинилася до того, що на потребу моменту на шпальтах українських газет знову з'явився бруд з приватного життя окремих священнослужителів.

Для прикладу наведемо спрямовану проти Димитрія (Володимира Яреми) публікацію у *Вечірньому Києві* (19.10), яка розпочинається твердженням: „Минуле о. Володимира Яреми доволі темне”. В статті, зокрема, говориться про ставлення до о. Яреми колишнього першоієрарха УАПЦ, багаторічного політв'язня Митрополита Іоанна Боднарчука, який характеризував його в листі до Патріарха Мстислава (Скрипника) наступним чином: „Я хотів би о. Ярему запитати, з якими ж силами прийшлося йому співпрацювати, щоб довший час знаходитися на львівському Олімпі, в перспек-

тивному храмі міста Львова, в той час, коли другі священики, маючи вищу духовну освіту, томилися по етапах, тюрях, таборах або просто місили болото в далеких сільських парафіях". Далі цитовано наступні міркування Митрополита Іоанна (Боднарчука):

Як відомо, 25–26 червня 1992 р. в місті Києві відбулося об'єднання УАПЦеркви з УПЦерквою. Не вдаючись в подробиці цього об'єднання скажу одне: без волі Божої нічого не може статися само по собі. Соборні послання підписали всі єпископи, в тому числі і єпископ Львівський Петро, скоро поспішно виробивши нові бланки і печатки. Патріарх Мстислав дав свою згоду на це об'єднання і на підпис соборних постанов. Свідком цього є митрополит Івано-Франківський Андрій Абрамчук, який спочатку утримався, а потім з благословення Патріарха підписав постанови про об'єднання. З тим був згідний і священик Володимир Ярема, що був присутнім на тому Соборі. Були згідні і ви, духовенство Галичини, висловивши свою волю на епархіальних зборах. Але справа повернулася по-іншому, коли о. Ярема повернувся до Львова. Він вирішив здійснити свої давні плани...

Ці ж плани зводилися до прагнення о. Яреми стати на чолі церкви. Закономірно, що тепер о. Яремі ставиться в провину згода на поспішне висвячення на патріарха УАПЦ, тоді як такий самий крок Володимира (Василя Романюка), зроблений дещо пізніше, оцінюється позитивно. Митрополит Боднарчук доводить, що Ярема не мав права ставати патріархом із п'яти церковно-канонічних причин (*Вечірній Київ* – 19.10).

З-поміж подій в житті УПЦ-КП преса коментувала пресконференцію, яку провів глава цієї Церкви Патріярх Філарет під час відвідин в першій декаді жовтня Полтави. Поряд із усталеними своїми думками, глава УПЦ-КП продемонстрував і зміну оцінок щодо деяких важливих в житті цієї Церкви явищ.

Наший державі треба подбати про те, щоб усі розрізнені православні Церкви об'єднати і створити єдину помісну Церкву. У чому повинна полягати участь держави в об'єднанні Церков? [...] По-перше, через засоби масової інформації слід роз'яснювати, яка церква потрібна, розповідати правдиву історію православ'я в Україні, щоб розкрити людям очі. По-друге, місцеві органи влади не повинні гальмувати розвиток національної, помісної церкви – тобто УПЦ-КП.

Так само – як перемогу УПЦ-КП над державою – трактував глава цієї Церкви поховання Патріарха Володимира (Романюка) на Софійському майдані:

Наш уряд зайняв не державницьку позицію, а угодовську, коли, прийняв рішення поховати Патріарха на Байковому кладовищі як мирянина. Змиритися з цим – означало б поразку церкви. Але церква перемогла. І влада усвідомила свою помилку. Сьогодні на могилі Патріарха Володимира київська влада поставила пам'ятник. Як би він стояв за соборними мурами, його б не кожен бачив, а так кожен, хто йде чи іде мимо, читає, що тут поховано Патріарха Київського і всієї України. Таким чином, ця могила стала місіонерською (*Молодь України* – 11.10).

Новим же в позиції глави УПЦ-КП стало те, що під час перебування у Полтаві він відмовив бойовикам УНА-УНСО (послугами останніх УПЦ-КП неодноразово користувалася впродовж минулих років, починаючи від захоплення храмів, охорони різноманітних заходів цієї Церкви, і закінчуючи похованням Володимира (Романюка) на Софійському майдані), в освяченій їхніх прaporів (*Україна молода* – 11.10).

В житті УГКЦ найповажнішою подією стало відбуття у Львові першого в історії цієї Церкви Собору, а слідом за ним Синоду єпископів, приурочених до завершення святкувань з нагоди 400-ліття Берестейської Унії. Центральна преса обмежилася з цього приводу стислими інформаційними повідомленнями (*Голос України* – 10.10; *Урядовий кур'єр* – 17.10).

Не лишилася непоміченою центральними газетами провокаційна підміна теми конференції – з 400-ліття від дня народження Митрополита Петра Mogили на 400-ліття жертв Берестейської Унії, яка проводилася одночасно з Собором УГКЦ Львівською єпархією УПЦ-МП, і викликала черговий конфлікт між православними і греко-католиками у Львові (*Голос України* – 10.10; *Політика. Двомовний додаток до Правди України* – 08.10).

Галицька преса (*За вільну Україну*, *Високий Замок*, *Молода Галичина та ін.*) якнайширше висвітлювала перебіг подій на Соборі, коментувала його рішення, подавала різноманітні його оцінки. Щодо діяпазону оцінок, то він охоплював полярні думки, що закономірно з огляду на наявність протистояння між різними угрупованнями всередині УГКЦ і конфліктності їх взаємовідносин. Позиція більш політизованої частини УГКЦ, якої інтереси і сподівання не виповнилися на Соборі, у сконцентрованому вигляді, практично по всім гострим позиціям, викладена в інтерв'ю голови Фонду духовного відроження ім. А. Шептицького, начальника відділу у справах репресованих Львівської обладміністрації І. Геля під заголовком „Глава УГКЦ мав би проголосити себе патріархом Йосифом II” (*За вільну Україну* – 12.10).

Римо-католики в Україні нарешті одержали від держави в користування комплекс споруд домініканського монастиря в Кам'янці-Подільському (*Урядовий кур'єр* – 22.10).

+ + +

Листопад

21 листопада ц.р. глава держави Л. Кучма вперше з часу його обрання на пост Президента прийняв главу УПЦ-КП Патріярха Філарета – „на прохання ієрарха”, як зазначав *Урядовий кур'єр* (21.11) у звіті „Робочий день Президента”. Під час зустрічі було порушено проблему ширення в Україні нетрадиційних, нових релігійних течій.

За словами Президента, – інформував *Голос України* (23.11), – ми не можемо і не займатимемо позиції стороннього спостерігача щодо нарощування присутності в українському релігійному просторі активних зарубіжних місіонерських організацій і тоталітарних сект з їх руйнівним впливом на населення і насамперед на молодь.

Керівництву Комітету у справах релігій буде доручено вивчити цю проблему „з правової точки зору”, виходячи з потреби „забезпечити захист громадян від духовної агресії тоталітарних культів”. Президент України наголосив, що „підтримуватиме ініціативу щодо досягнення єдності і миру в церковному середовищі”. Філарет, у свою чергу, зазначив, що його „непокоіть розкол у православ’ї”. У цьому зв’язку він висловився за необхідність „єдиної Церкви в Україні” (*Голос України* – 23.11).

Окрім того, під час зустрічі Президента України з главою УПЦ-КП, згідно з повідомленням помічника Президента В. Литвина, „обговорювалася проблема посилення ролі церкви у виховному процесі. Інакше кажучи, Філарет запропонував Президентові України розглянути питання про викладання релігії у школі. Президент, у свою чергу наголосив, що в Україні нині нараховується до 70 конфесій, і дуже складно вирішити питання, які саме з напрямків і течій релігії викладати в тій чи іншій школі” (*Україна молода* – 21.11). Глава УПЦ-КП повідомив також Президента про намір його Церкви канонізувати Митрополита Петра Могилу (*Робітнича газета України* – 21.11; *Вечірній Київ* – 21.11).

27 листопада після тривалої перерви відбулося засідання Всеукраїнської Ради Церков (ВРЦ) – представницького, міжконфесійного консультативно-дорадчого органу, який діє на громадських засадах. В роботі взяли участь віце-прем’єр-міністер України Іван Курас, голова Держкомрелігії А. Коваль, представники найбільших конфесій України. В ході засідання обговорювалися проблеми добродійної діяльності Церков (*API* – №54, 29.11).

Демократична Україна (16.11) подала інтерв’ю з головою Християнсько-демократичної партії України В. Журавським. Партія створена у 1992 р., нараховує понад 15 тисяч членів,

в листопаді ц.р. відбувся її третій з'їзд. В інтерв'ю В. Журавський зазначив, що

... нині християнські демократи далеко не в усьому єдині з владними структурами, включаючи оцінки та підходи до розв'язання нагальних проблем релігійно-церковного життя. [...] Однак, попри наявні розбіжності, ми зорієнтовані виключно на співпрацю з діючою владою заради врегулювання проблем, що зберігаються в церковному середовищі.

ХДПУ завжди засуджувала державну політику, спрямовану на бездумне вивищування тієї чи іншої Церкви, оскільки по суті своїй така політика є бого-противною, такою, що посягає на основні принципи християнської моралі. До того ж слід зауважити, що і з точки зору політичного прагматизму такі підходи є згубними, оскільки розколюють, а не консолідують націю, ведуть до тупика, а не на шлях інтеграції України зі світом.

В. Журавський порушив також питання про задоволення релігійних потреб віросповідних меншин; необхідність опрацювання і оприлюднення концепції державної політики в галузі церковного життя; підвищення ролі держави у процесі врегулювання міжцерковних конфліктів „як ініціатора і арбітра міжцерковних переговорів”; необхідність ліквідувати Держкомрелігій, а його функції передати Міністерству юстиції; низька ж ефективність діяльності Всеукраїнської Ради Церков, за думкою В. Журавського, полягає в тому, „що ВРЦ була створена за недостатнім рівнем владної присутності в її роботі”.

Опоненти УПЦ-МП продовжували в листопаді коментувати події пов'язані з рішенням, а потім відкліканням цього рішення, Президента передати деякі споруди на території Печерської Лаври УПЦ-МП, а також несанкціонованим хрестним ходом наприкінці жовтня духовенства і вірних УПЦ-МП до Адміністрації Президента на знак протесту. Стосовно хрестного ходу вірних УПЦ-МП Євген Сверстюк писав у *Час/Time* (08.11):

Найцікавіше те, що активісти Московського патріархату і цього разу не забули про своїх союзників – комуністів. Колону очолювали червоні депутати – Н. Вітренко та В. Марченко. Твердим кроком вони провадили за собою тих, що несуть „опіум для народу”. Зрештою то могла бути репетиція до жовтневої демонстрації. Тут вже нічого не вдієш: жовтневий переворот щось перевертає в бойових грудях вірних ленінців і кличе „вперед!” – хоча б на чолі біляцерковної юрби.

31 жовтня у товаристві „Україна” відбувся круглий стіл на тему: „Києво-Печерська лавра: владне свавілля на тлі проросійської орієнтації”. В роботі круглого столу взяли участь Іван Драч, голова Товариства „Україна”, Олесь Шевченко, Організація Українських Націоналістів, Д. Степовик, професор Духовної Академії УПЦ-КП, Л. Скорик, Товариство охорони пам’яток, В. Кононов, Партія зелених. О. Литвиненко представляв Адміністрацію Президента України (*Українське слово* – 14.11; *Молодь України* – 22.11; *ЧасTime* – 22.11). Учасники зібрання прийняли заяву, в якій говориться:

Ми рішуче заявляємо і попереджаємо, що всілякі дії, що ставлять собі за мету передачу московським церковникам в Україні українських національних святынь мають розцінюватись як антидержавна та антиукраїнська діяльність за всіма ознаками статей Кримінального кодексу. Посадовим особам, що здійснюють такі дії, не місце в структурах державної влади. Президент України має зробити серйозні висновки з останньої зухвалої акції московських церковних емісарів (API – №51, 8.11).

З цього ж приводу провів прес-конференцію глава УПЦ-КП Філарет (*Урядовий кур’єр* – 19.11; *Молодь України* – 22.11).

Нова українська щоденна газета *День* (13.11) надрукувала інтерв’ю з предстоятелем УПЦ-МП Митрополитом Володимиром (Сабодяном), який на запитання журналіста чи з його благословення проходив хресний хід у жовтні, відповів:

Ідея хресного ходу виникла у церковних колах давно, однак я її ніколи не схвалював... Я був тоді (29 жовтня) відсутній. Однак відмітаю звинувачення у боягузстві – якщо треба буде, сам стану на чолі хресного ходу... Хресний хід 29 жовтня не був політичним. За нашою Церквою не стоять ні рухи, ні партії, а тільки мільйони людей. Хресний хід був виявом волі віруючих, на який вони мають право як громадяни України.

На питання чи розглядатиме наступний Собор РПЦ питання про надання УПЦ-МП автокефального статусу, Митрополит Володимир відповів:

Ні, не розглядатиме. Одержання статусу автокефальної Церкви – довгий історичний шлях, який небезпечно прискорювати. Головна перешкода – відсутність серед єпархів і священства УПЦ єдиної думки щодо автокефалії. Немає єдності й серед мирян... Мої зусилля спрямовані на те, щоб постановя Помісної Церкви відбулося згідно з церковними канонами і з найменшими жертвами. І хоча я певен, що не минути ще одного розколу (частина парафій і навіть єпархій зажадає залишитись у складі Московського патріархату), та його слід якомога зменшити. Питання автокефалії я взагалі не вважаю нагальним, адже УПЦ сьогодні має широку автономію – вона не підзвітна Московському патріархату ні в адміністративних, ні в фінансових справах (День – 13.11).

Независимость (29.11) знову звертається до історії виникнення і поглиблення кризи в православ'ї в Україні. До характеристики позиції УПЦ-КП газета привертає увагу до прагнення

розкольників розправитися зі своїми опонентами за допомогою держави, іменем держави, разом з державою. Звинувачення УПЦ в антиукраїнській, антидержавній діяльності є ледь чи не загальним місцем всіх виступів захисників і речників УПЦ-КП. Профіларетівські організації – УНСО, козачки Муляви,

„Просвіта” і т.п. так шалено стали відбивати хліб у СБУ, викриваючи Українську Православну Церкву, що голова Служби Безпеки України В. Радченко змушений бив публічно заявити: його відомство не має фактів про причетність до антодержавної діяльності жодної з українських Церков.

Тут же наводиться думка щодо ситуації в православ'ї в Україні політичного діяча, колишнього священика Російської Православної Церкви, а нині клірика УПЦ-КП в Росії, Гліба Якуніна, яку він висловив журналістові під час перебування в Києві у вересні ц.р.:

Україна, звичайно, відстала від Росії в плані економічних перетворень. Але в релігійному житті [...] у вас стан справ набагато крашій. Адже як це чудово, що вчора я зустрів митрополита Володимира (він був найпоряднішим у Московському патріархаті, чудовим проповідником). Йому треба було раніше від Філарета кидату Москву і переїжджати сюди, за ним би пішли всі). Сьогодні я зустрів Філарета, а завтра, може статися, Димитрія. Як чудово, що існує таке розмаїття. А було б десять патріархів, стало би ще краще. Адже у віруючих з'являється можливість вибору (*Независимость* – 29.11).

Продовжує привертати увагу преси черговий розкол у середовищі УАПЦ. 1 листопада у Львові пройшли збори священиків і мирян Львівської єпархії. Їх очолили Патріярх УАПЦ Димитрій (Ярема), єпископи Ігор (Ісіченко) і Мефодій (Кудряков). На зборах було прийняте „Архипастирське послання єпископату УАПЦ до православних християн в Україні – В єдності сила народу”. В посланні зазначено:

У вересні-жовтні православний народ зазнав нових випробувань. Група архиєреїв УАПЦ і УПЦ-КП, ведена примарною ідеєю „автономної Галицької митрополії”, вчинила заколот проти канонічної церковної влади, оголосила про скинення патріарха УАПЦ, заборону свянослужіння єпископа Харківського і Полтавського Ігоря та про свій намір скликати Помісний собор 10 грудня. Ще раніше ця

група пішла на сепаратні переговори з митрополитом Володимиром Сабоданом й оголосила свій намір об'єднатися з Церквою, канонічно підлеглою Московському патріархові. На жаль, знайшлися посадові особи й друковані органи, які надали підтримки й широкого розголосу діям цих архиєреїв, облудно показуючи їх як загальну позицію УАПЦ.

Архипастирський обов'язок змушує нас роз'яснити, що організатори церковного заколоту на мають підстав і повноважень виступати від імені УАПЦ. [...] Якими б гаслами не прикривалися ці архиєреї, плоди їхньої праці свідчать про намір зруйнувати цілість УАПЦ, перешкодити початкові діалогу з УПЦ-КП і УГКЦ, повернути Українську Церкву під чужоземну юрисдикцію, посіяти ворожнечу між східноукраїнськими й західноукраїнськими громадами. Їхній намір – відвернути досягнення омріяної єдності Української Помісної Церкви” (*Українське слово* – 14.11).

Інша частина УАПЦ провела 26 листопада в Києві Помісний собор УАПЦ. Собор ухвалив: не обирати патріарха до часу повного відновлення єдності православ'я; призначити місцевістителем митрополита Василія (Боднарчука); вивести за штат Собору єпископів без права служіння Патріярха Димитрія, єпископів Ігоря та Мефодія (*Україна молода* – 28.11).

13 листопада в Києві відбулася прес-конференція єпископа УГКЦ Любомира Гузара, на якій присутніх журналістів було поінформовано про роботу і рішення Собору і Синоду єпископів УГКЦ, про призначення нового екзарха Києво-Вишгородського екзархату, а також про висловлене під час нещодавньої авдієнції єпископа з Папою Іваном Павлом II бажання Римського архиєрея „приїхати з візитом до Києва” та рішення Синоду звернутися до Президента із проханням про запрошення Папи Римського в Україну і призначення посла України в Ватикані (*Голос України* – 16.11; *Молодь України* – 22.11).

Газета *День* (15.11) подає підсумковий матеріял у зв'язку із закінченням святкувань 400-ліття Берестейської Унії під заголовком „Змарнений ювілей”:

Прагнення офіційного Києва віддистанцюватися від ювілею, подїї, яка справила поважний вплив на історію всієї Європи, не кажучи вже про Україну, зрозуміле, але не далекоглядне. У відповідних коридорах свого часу жевріли проекти зробити Берестейський ювілей схожий своєю ідеологією на, скажімо, відзначення німцями ювілею Реформації. Аби він сприяв консолідації нації, а не став урочистим переліком обопільних кривд. Однак, здається, влада виявилася надмірно чутливою до демаршів тих релігійних лідерів, які жадають конфесійної монополії. Громадянські структури виявилися не настільки розвинутими, відповідальними та стратегічно зорієнтованими, щоб занепокоїтися долею ювілею. Зрештою, забракло знавців суспільних технологій і менеджерів виконавців. Усе це дає щедру поживу для роздумів про стан українського суспільства.

В листопаді ц.р. шпалти газетом зарясніли матеріялами про українських язичників. Відомий ідеолог і практик язичництва в Україні Галина Лозко на сторінках *Вечірнього Києва* (19.11) доводила:

Українське язичництво проіснувало на нашій землі кілька тисячоліть перед християнством, і тисячоліття – паралельно з ним, а нині уже відроджується в незалежній українській державі на новому щаблі свого розвитку як традиційна національна віра.

Відродження національної віри українців – це не примхи окремих людей і не „змова” проти єдності суспільства. Це вимога часу! Сьогодні це розуміють уже не одиниці, а сотні людей як в Україні, так і поза нею.

На захист РУНВіри напрямку Льва Силенка виступив письменник С. Пінчук, який вважає, що РУНВіра – „це одна з найбільших світових релігій, яких можна перелічити на пальцях одної руки... Хоч РУНВіра і українська національна, але її типологічна релігійна схема придатна для заповнення національною конкретикою інших цивілізованих народів. До неї вже прицінюються поляки, тихесенсько тягнуть на себе

„чужу ковдру” росіяни. РУНВіра – це релігія майбутнього тисячоліття”. Розмірковуючи, як же до РУНВіри поставляється християни, автор знаходить наступну відповідь: „Хай вони спочатку розберуться між собою, бо тільки ворогуючих православних конфесій в Україні аж п'ять! А ж страшно дивитися, як іхні священики дубасять один одного хрестами або смикають за бороди... А ось РУНВіра нікому не нав'язується, тим більше – під тиском, тоді як християнство часто-густо навіть у нас в Україні запроваджувалося «вогнем і мечем»” (*Літературна Україна* – 28.11). На підтримку РУНВіри виступили читачі газети *Україна молода* (19.11); Г. Лозко подала у *Вечірньому Києві* (28.11) статтю під назвою „П'ятниця – богиня води”, *Літературна Україна і Молодь України* активно пропагували твір засновника РУНВіри Л. Силенка *Maga vira*.

Грудень

Дещо із запізненням преса повідомила про вручения Президенту України Л. Кучмі Єрусалимським патріярхом найвищої нагороди Єрусалимської Церкви – Великого хреста ордена Православних хрестоносців під час перебування українського Президента 24–26 листопада ц.р. в Ізраїлі з офіційним візитом. Того ж дня, 26 листопада, вищі нагороди Єрусалимської Церкви було вручено Патріярхом Діадором I і представителю УПЦ-МП митрополиту Володимиру (Сабоданові) (*Независимість* – 11.11).

Факт прийняття Президентом України минулого місяця глави УПЦ-КП Патріярха Філарета (Денисенка) дав підставу журналістам для прогностичних оцінок щодо президентських орієнтацій на наступних виборах.

Спостерігачі відзначають, що Леонід Кучма менше сподівається на підтримку УПЦ Московського патріархату і вирішує зробити ставку на патріархат Київський.

... І причин цього декілька. Глухе незадоволення президентською політикою традиційно православного Сходу України (де переважний вплив має Московський патріархат) періодично вибухає страйками, а то й хресними ходами. Керівники УПЦ-МП незадоволені Президентом і через його намагання бути „добрим” з усіма – і з Філаретом, і з Володимиром, і з греко-католиками. Та й взагалі „східна карта”, яка допомогла Кучмі на виборах 94-го, вже не буде козирною. Надії „східняків” на зміцнення україноросійських стосунків не віправдалися, як і не спостерігається зростання масового добробуту. Але залишається Західна Україна, яка не має чітко визначеного політичного лідера. Про зміну політично-релігійної орієнтації Президента України свідчить маса усім відомих фактів, а лакмусом цієї зміни сміливо можна назвати перехід на президентські позиції Народного руху (*Україна молода* – 06.12).

Парляментський Голос України (12.12) продовжує стежити за розвитком протистояння у Києво-Печерській Лаврі між державним музеєм і монастирем. Повідомляється, що за станом на 1 жовтня 1996 р. 26% загальної площини споруд Києво-Печерської Лаври належить безпосередньо національному музею-заповіднику; майже 18.6% від загальної площини споруд і близько 40% загальної території Лаври перебувають у користуванні УПЦ [Газета чомусь не порушує питання хто ж користується рештою 55.4% лаврських споруд – ред.].

Працівники заповідника звернулися до Комісії Верховної Ради України з питань культури з пропозицією розробити закон, який би регулював відносини між монастирем і державою, але водночас, завважимо, і поклав би край очікуванням Церкви на повернення конфіскованої державою церковної властивости. Працівники музею вважають, що в законі мають знайти відображення наступні положення:

1. Указ Президента України від 13.03.1996 р. про надання Києво-Печерському заповіднику статусу національного [Можна б згадати: Указ Президента від 04.03.1996 р. *Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна* – ред.].

2. Запровадження санкцій щодо монастиря у випадках порушення законодавства про збереження пам'яток архітектури, якими користується монастир.
3. Право відвідувачів Києво-Печерського заповідника на огляд Нижньої території та печер.
4. Невтручання заповідника у релігійні справи монастиря та дотримання правил відвідання печер туристами.
5. Невтручання монастиря у наукову, експозиційну та екскурсійну діяльність заповідника (*Голос України* – 12.12).

Раз у раз спалахаючі чутки про можливість відвідання України Папою Іваном Павлом II, на тлі абсолютної мовчанки з боку держави, яка вважає даний візит, як мінімум, не на часі, з одного боку, та настійливими вимогами з боку УГКЦ запросити Верховного Архиєрея, з другого, все це змусило єпархії основних Православних Церков України висловити своє ставлення щодо можливого візиту.

Митрополит Володимир (Сабодан), предстоятель УПЦ: „Жодна з 15 країн, що знаходяться під омофором православ'я ще не приймала у себе Римських пап. То чому ж Україна, яка понад тисячу років є канонічно православною, повинна приймати вищого посланця Ватикану? Паства УПЦ проти приїзду в Україну Папи Римського”.

Патріарх Філарет (Денисенко), УПЦ-КП: „Вважаю, що за нинішніх складних стосунків між Греко-католицькою і Православною Церквами приїзд Папи в Україну неможливий. Ще не настав час, щоб він сюди приїхав”.

Митрополит Андрій (Абрамчук), УАПЦ: „Якщо ставитися до Папи Римського як до глави Ватикану, то його приїзд у демократичну державу – нормальне явище. Але це ще більше віддалить віруючих УГКЦ від православних. Цього допускати не слід... Заради

миру й спокою в державі не потрібно запрошувати Папу з офіційним візитом” (*Україна молода* – 06.12).

Помітною подією в житті УПЦ-МП стала канонізація на Синоді єпископів від 7 грудня та проведене 15 грудня уstanлення нового святого – київського митрополита, архимандриста Києво-Печерської Лаври Петра (Могили). В урочистостях взяли участь представитель Молдавської Православної Церкви, ієархи з Румунії, Польщі, Білорусі (*Хрецьник* – 14.12). *Независимость* (11.12) повідомила про проведення УПЦ-МП 9–13 січня 1997 р. у Запоріжжі конференції „Аще можливо будьте у мірі з усіма” в рамках міжнародних святкувань 2000-ліття християнства.

З життя УПЦ-КП повідомлялося про створення з ініціативи її глави церковно-громадського комітету зі святкувань 2000-ліття Різдва Христового, перше засідання якого відбулося 9 грудня. Котрі з інших Церков підтримали цю ініціативу, преса обійшла мовчанкою (але таких не виявилось), проте громадськість була представлена прихильниками УПЦ-КП – екс-президентом України Л. Кравчуком, гетьманом козацтва В. Мулявою, колишнім депутатом О. Гудимою (*Всеукраинские Ведомости* – 11.12). „Метою створення такого комітету, та й взагалі святкування, – зазначив його голова патріарх Філарет, – є те, щоб об'єднати українське православ'я в єдину Церкву” (*Молодь України* – 24.11).

УПЦ Київського Патріярхату 12 грудня також провела перше за часів свого існування канонізацію – того ж таки Петра Моголи (*Україна молода* – 14.12; *Всеукраинские Ведомости* – 17.12). *Молодь України* у зв'язку з цим подала кілька подач із доповідю Патріярха Філарета на конгресі ЮНЕСКО у Парижі „Великий митрополит Петро Могила” (*Молодь України* – 12,13,17,19,20.12). З приводу „подвійної” сепаратної канонізації Петра Моголи, яка практично співпала в часі, Патріярх Філарет зауважив: „Ми задоволені тим, що і УПЦ, яка знаходиться під юрисдикцією Московського патріархату, теж канонізувала Петра Могилу. Віднині молитимемося нашому спільному святому й просимемо у нього небесного сприяння у об'єднанні православних християн” (*Хрецьник* – 14.12).

Під час прямого телефонного зв'язку глави УПЦ-КП з читачами газети *Молодь України*, який відбувся 24 грудня,

той повідомив, що звернувся і до УПЦ-МП і до УАПЦ з пропозицією розпочати діалог, але одержав відмову:

... на жаль митрополит Володимир Сабодан відмовився від такої зустрічі. Мені було запропоновано зустрітися з ним у Президента України. Але митрополита Володимир заявив, що не бажає зустрітися зі мною навіть у Президента. Він погодився б на зустріч разом з усіма конфесіями, де не йшла б мова про об'єднання Православних Церков. Тому у відповіді митрополита Володимира Сабодана я бачу те, що він не бажає мати в Україні єдину Українську Православну Церкву, а хоче зберігати лише Церкву Московського патріархату. І тому ми пропонуємо почати діалог не з ієрархії цієї Церкви, а з низів, тобто з віруючими, духовенством, єпископами, які хочуть мати в Україні єдину Православну Церкву. Що ж стосується форми, то це могло б статися на спільному Соборі УПЦ-КП, УПЦ-МП і УАПЦ. Тобто ми могли б скликати Всеукраїнський Православний Собор і там все вирішити (*API* – №1, 01.01.1997).

Триває зближення УПЦ-КП з іншими невизнаними вселенським Православ'ям Церквами. Так, на запрошення Патріярха Філарета прибув до Києва опонент Патріярха Максима, Патріярх (тепер поділеної) Болгарської Церкви Пимен, який був прийнятий главою Київської державної адміністрації О. Омельченком (*Хрецьнатик* – 14.12), і з яким Україна молода (25.12) видрукувала розлоге інтерв'ю під заголовком „Київ і Софія проти Москви”.

Продовжуючи „московську” тематику *Голос України* (24.12) друкує листа архиєпископа Адріяна, керуючого Богородською єпархією УПЦ-КП в Ногінську Московської області, в якому владика оскаржує потрактування в Росії структур УПЦ-КП як репрезентантів Церкви, що має центр за кордоном, з відповідними до того юридичними наслідками. *Вечірній Київ* (10.12) друкує добірку матеріалів з російської преси, щодо фінансових махінацій Московської Патріархії.

Поглибується криза в середовищі УАПЦ. Слідом за собором, який провели 26 листопада противники Патріярха Димитрія, його прибічники відбули в Києві 29 листопаді і свій собор. В ньому, окрім самого Димитрія, взяли участь

єписопи Ігор (Ісіченко), Мефодій (Кудряков) і висвячений 3 листопада на єпископа Макарій (Малетич). Собор вивів поза штат УАПЦ ієрархів-опозиціонерів, а перед Митрополитом Андрієм (Абрамчуком) поставив вимогу визначитись щодо юрисдикційної приналежності; саму ж ситуацію, що склалася в Церкві визначив як розкол (*Україна молода – 5–6.12*). У пастирському листі даного Архиєрейського собору до вірних говориться і про справи практичні, а саме: „Використання розкольниками назви УАПЦ неможливе з погляду як церковного, так і державного право. Тому взразі дальншого прикриття розкольниками своїх безчинств назвою УАПЦ, ми будемо вимагати захисту своїх юридичних прав через судові інституції” (*API – №55, 06.12*).

В житті УГКЦ помітними подіями у грудні стали призначення Апостольського візитатора для вірних ГКЦ в країнах Середньої Азії (Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан); ним став єпископ Василь Медвіт, який наприкінці грудня плянує розпочати двомісячний візит у цей регіон (*API – №56, 13.12*), а також проведена 15 грудня інсталяція нового Києво-Вишгородського екзарха єпископа Михаїла Колтуна (*API – №57, 20.12*).

На сторінках газети *За вільну Україну* (17.12) миряни УГКЦ продовжують дискусію, започатковану І. Гелем, щодо проблем внутрішнього розвитку УГКЦ, її місця у Католицькій Церкві.

Шо ж, давайте перед усім світом виявимо свої кволі, як новонароджені кошенята, можливості, роз'ятримо власні болячки, заявимо про недолугість і невміння стояти на ногах, розповімо про дремучі непорозуміння між нами, про небажання працювати над собою і множити здобутки, звинуватимо свій єпископат у тотальній бездарності, – а тоді, ніби ходоки до Леніна, посунемо у Рим по Патріархат. Або ще краще – посунемо проти Риму і проти течії.

[...] Давайте, панове політичні діячі, далі не баламути нашої сердешної громадськості! Давайте не множити і так устократ розбухлу розгубленість! Давайте віддамо Богу Боже, а кесарю кесареве.

Листа підписали Р. Василик, О. Голубець, І. Гречко, К. Звіринський, Ігор та Ірина Калинці, Л. Медвідь, О. Сидор (За вільну Україну – 07.12).

Список опрацьованих газет

- API (Агенція Релігійної Інформації)**, Львів, Українська Греко-Католицька Церква. Штотижневий інформаційний бюллетень. Засновник: Радіо „Воскресіння”. Входить від 1994 р.
- Армія України**, Львів. Газета Прикарпатського Військового Округу. Засновник: Міністерство Оборони України. Входить від 23 серпня 1941 р.
- Вечірній Київ**, Київ. Засновник: трудовий колектив редакції. Входить від 19 лютого 1919 р.
- Високий замок**, Львів. Газета зі Львова. Засновники: Львівська обласна Рада народних депутатів, журналістський колектив редакції. Входить від 2 квітня 1992 р.
- Вільне життя**, Тернопіль. Незалежна громадсько-політична газета Тернополя. Засновник і видавець: трудовий колектив газети. Входить від 3 жовтня 1939 р.
- Вісті з України**, Київ. Часопис українців усього світу. Засновники: Товариство „Україна”, Українська Всеєвропейська Координаційна Рада, колектив газети. Входить від 1960 р.
- Вісті Центральної Спілки споживчих товариств України**, Київ. Засновники: Центральна Спілка споживчих товариств України, ЦК профспілки працівників споживчої кооперації України. Входить від травня 1992 р.
- Время**, Харків. Засновник: Акціонерне Товариство „Время”. Входить від 10 січня 1938 р. (рос.).
- Всеукраинские Ведомости**, Київ. Засновник: газетний концерн „Всеукраинские Ведомости”. Входить від березня 1994 р.

Галичина, Івано-Франківськ. Газета Рад народних депутатів Івано-Франківської області. Засновники: обласна Рада народних депутатів, трудовий колектив редакції. Виходить від 13 травня 1990 р.

Голос Криму, Сімферопіль. Щотижневий додаток до газети „Голос України”. Виходить від 1994 р. (рос.).

Голос України, Київ. Газета Верховної Ради України. Видавець: Президія Верховної Ради України. Виходить від 1 січня 1991 р.

Демократична Україна, Київ. Громадсько-політична газета. Засновник: редакція газети. Виходить від червня 1918 р. (до жовтня 1991 р. – „Радянська Україна”).

День, Київ. Щоденна українська газета. Засновник: Закрите акціонерне товариство „Українська прес-група”. Видається з вересня 1996 р. (укр./рос.).

Діло, Львів. Економічна газета України. Засновник і видавець: Товариство Обмеженої Відповідальності (=ТОВ) „Діло”. Виходить від 7 січня 1992 р. двічі на тиждень.

За вільну Україну, Львів. Народний часопис. Засновник: колектив редакції. Виходить від 1 липня 1990 р.

Закон і бізнес, Київ. Засновники: Спілка адвокатів України, Український промислово-фінансовий концерн „Славутич”. Виходить від 15 червня 1991 р.

Запорізька правда, Запоріжжя. Газета обласної Ради народних депутатів. Засновник: обласна Рада народних депутатів. Видавець: Виконавчий Комітет обласної Ради народних депутатів. Виходить від 3 листопада 1917 р.

Запорізька січ, Запоріжжя. Всеукраїнська газета Запорізької міської Ради народних депутатів. Засновник і видавець: Запорізька міська Рада народних депутатів. Виходить від 1 січня 1991 р.

Західна Україна, Тернопіль. Засновник: Спільне підприємство «Газета „Західна Україна”». Виходить щотижня від 1991 р.

Зеркало недели, Київ. Міжнародний громадсько-політичний тижневик. Засновник: ТОВ „Зеркало недели”. Видавець: редакція газети. Виходить від – не зазначено (рос.).

Злагода, Київ. Всенародна газета України. Засновник: трудовий колектив редакції. Виходить від червня 1993 р.

Іменем закону, Київ. Громадсько-правова щотижнева газета. Засновник: Міністерство Внутрішніх справ України. Виходить від 5 травня 1995 р.

Київська правда, Київ. Засновники: Обласна Рада народних депутатів, трудовий колектив редакції. Виходить від 3 березня 1917 р.

Киевские Ведомости, Київ. Щоденна загальноукраїнська газета. Засновник: журналістський колектив газети. Виходить від червня 1992 р. (укр./рос.).

Київський вісник, Київ. Українська ранкова газета. Засновники: трудовий колектив редакції, Дніпротелепрескорпорація. Виходить від 1 січня 1978 р. (укр./рос.).

Киевские новости, Київ. Всеукраїнський тижневик. Виходить від березня 1992 р. (рос.).

Кіровоградська правда, Кіровоград. Обласна громадсько-політична газета. Виходить від 1 лютого 1918 р.

Кримська світлиця, Сімферопіль. Всеукраїнська громадсько-політична і літературна газета. Засновники: Всеукраїнське Товариство „Просвіта” ім. Т. Шевченка, Кримська організація Спілки письменників України, трудовий колектив редакції. Виходить від – не зазначено.

Міст, Київ. Газета вільного профспілкового руху. Виходить від 1993 р. (укр./рос.).

Молода Галичина, Львів. Засновник: журналістський колектив редакції. Виходить від 1 березня 1940 р.

Молодий Буковинець, Чернівці. Всеукраїнський тижневик. Засновник: журналістський колектив редакції. Виходить від – не зазначено.

Молодь України, Київ. Загальнополітична молодіжна газета. Засновник: журналістський колектив редакції. Виходить від грудня 1925 р.

Народна армія, Київ. Центральний орган Міністерства Оборони України. Засновник: Міністерство Оборони України. Виходить від 1991 р.

Народна газета, Київ. Засновник: трудовий колектив редакції. Видається за сприянням Української Всеєвропейської Координаційної Ради. Виходить від лютого 1990 р.

Народне слово, Дніпропетровськ. Газета Дніпропетровського крайового руху. Засновник і видавець: Січеславська (Дніпропетровська) краївська організація Народного Руху України. Виходить від – не зазначено.

Наш час, Київ. Всеукраїнська щотижнева фермерська газета. Засновники: Асоціація фермерів України, Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств, трудовий колектив редакції. Виходить від лютого 1992 р.

Независимість, Київ. Засновник і видавець: трудовий колектив редакції. Виходить від 1938 р. (рос.).

Новости, Київ. Видавець: „Блиц-Інформ” Виходить від січня 1994 р. (рос.).

Освіта, Київ. Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. Засновники: Міністерство освіти України, трудовий колектив редакції, Творча спілка учителів України, Академія інженерних наук України, Академія педагогічних наук України, Спілка викладачів вищої Школи та науковців України, Центральний Комітет профспілки працівників освіти та науки України. Виходить від – не зазначено.

Освіта України, Київ. Засновники: Міністерство освіти України, Академія Педагогічних Наук України, Профспілка працівників освіти і науки. Виходить щотижня від 1996 р.

Подолія, Вінниця. Українська загальнодержавна газета. Об'єктивний погляд з Вінниці. Засновник: редакція газети „Подолія”. Виходить від 21 липня 1994 р. (Заснована у червні 1905 р.).

Посредник, Київ. Засновник: журналістський колектив редакції. Виходить від – не зазначено. (рос.).

Правда України, Київ. Засновник: журналістський колектив редакції. Виходить від 1 січня 1938 р. (рос.).

Прикарпатська правда, Івано-Франківськ. Незалежна газета. Засновники: колектив редакції, виробничо-комерційна фірма „Тур-С”, агрофірма „Іскра”. Виходить від – не зазначено.

Проспект, Харків. Засновник і видавець: ТОВ «Издательство „Проспект”». Виходить від 11 березня 1995 р. (рос.).

Регіон, Київ. Всеукраїнська щотижнева газета. Засновник і видавець: Акціонерне Товариство «Издательский центр „Регіон”». Виходить від травня 1995 р. (рос.).

Рівне, Рівне. Незалежна газета. Засновник і видавець: трудовий колектив редакції. Виходить від – не зазначено.

Робітнича газета України, Київ. Засновники: Кабінет Міністрів України, журналістський колектив редакції, Міжрегіональна асоціація промисловців України. Виходить від 3 січня 1957 р. (укр./рос.).

Самостійна Україна, Київ. Засновник: Українська Республіканська партія. Виходить від лютого 1991 р.

Свобода, Тернопіль. Газета Тернопільської обласної Ради народних депутатів і обласної державної адміністрації. Виходить від жовтня 1990 р.

Сільське життя, Київ. Засновники: Українсько-канадське спільне підприємство „Сімекс – Україна”, Київоблбуд, Бородянська райдержадміністрація, „Украгропромтехніка”, ЗАТ „Видавництво Київські Відомості”. Виходить від грудня 1994 р.

Сільські вісті, Київ. Газета захисту інтересів селян України. Засновник: трудовий колектив редакції. Виходить від 6 березня 1920 р.

Слобідський край, Харків. Газета Харківської обласної Ради народних депутатів. Засновник: Харківська обласна Рада народних депутатів. Виходить від березня 1917 р.

Слово (The Word), Одеса. Громадсько-політична газета. Засновники: Виконавчий комітет Одеської міської Ради народних депутатів, Одеське бюро „Ізвестій”. Виходить від жовтня 1992 р. (рос.).

Слово Просвіти, Київ. Газета Всеукраїнського Товариства „Просвіта” імені Тараса Шевченка. Засновник: Всеукраїнське Товариство „Просвіта” ім. Т. Шевченка. Виходить від 1993 р.

Товариш, Київ. Тижневик Соціалістичної партії України. Засновник: Соціалістична партія України. Виходить від квітня 1992 р.

Україна. Європа. Світ, Київ. Загальноукраїнська газета. Політика, економіка, культура, дайджест зарубіжної преси. Засновник: не зазначено. Виходить з січня 1994 р.

Україна – Центр, Кіровоград. Всеукраїнський тижневик: економіка, політика, сім'я. Засновник: Регабілітаційний науково-виробничий центр „Горн”. Виходить від 24 грудня 1993 р. (рос.).

Україна молода, Київ. Інформаційно-політична газета. Засновник і видавець: трудовий колектив редакції. Виходить від липня 1991 р.

Українське слово, Київ – Париж. Засновник: Фундація ім. О. Ольжича.

Урядовий кур'єр, Київ. Газета органів державної виконавчої влади України. Засновник: Кабінет Міністрів України. Виходить від 1990 р.

Фінансовая Украина, Київ. Засновник: ТОВ „Глобал пресс”. Виходить від вересня 1993 р. (рос.).

Хрестоматік, Київ. Газета Київської міської Ради народних депутатів. Засновник: міська Рада народних депутатів. Виходить від – не зазначено.

Час, Чернівці. Всеукраїнська газета. Засновник: не зазначено. Виходить від 23 серпня 1990 р.

Час/Time, Київ. Незалежна громадсько-політична газета. Засновник: Міжнародна пресова фундація ім. В. Стуса. Видавець: Міжнародна пресова фундація ім. В. Стуса, Міжнародний благодійний фонд ім. В. Винниченка. Виходить від 1994 р.

Шлях перемоги, Київ – Львів – Мюнхен – Нью-Йорк. Тижнева всеукраїнська газета. Засновник видання в Україні: Львівське крайове братство ветеранів національно-визвольної боротьби. Рік видання ХЛІ.

Юг, Одеса. Незалежна газета. Засновник: колектив редакції. Виходить від березня 1994 р. (рос.).

Южный курьер, Сімферопіль. Щоденна газета. Засновник і видавець: трудовий колектив редакції. Виходить від – не зазначено. (До 1 січня 1992 р. – „Кримский комсомолец“). (рос.).

Юридичний вісник України, Київ. Загальногромадський щотижневик. Засновники: редакція газети „Голос України“, Юридична інформаційна компанія „Юрінком“. Виходить від 1995 р.

City, Київ. Засновник: АТ „Компанія недвижимості“. Виходить від лютого 1995 р. (рос.).

The material presented above is an overview of the Ukrainian press's reporting on religion in Ukraine for the period January December, 1996, prepared by Natalia Kochan, a senior researcher with the Institute of Sociology, Academy of Sciences, Kyiv.

